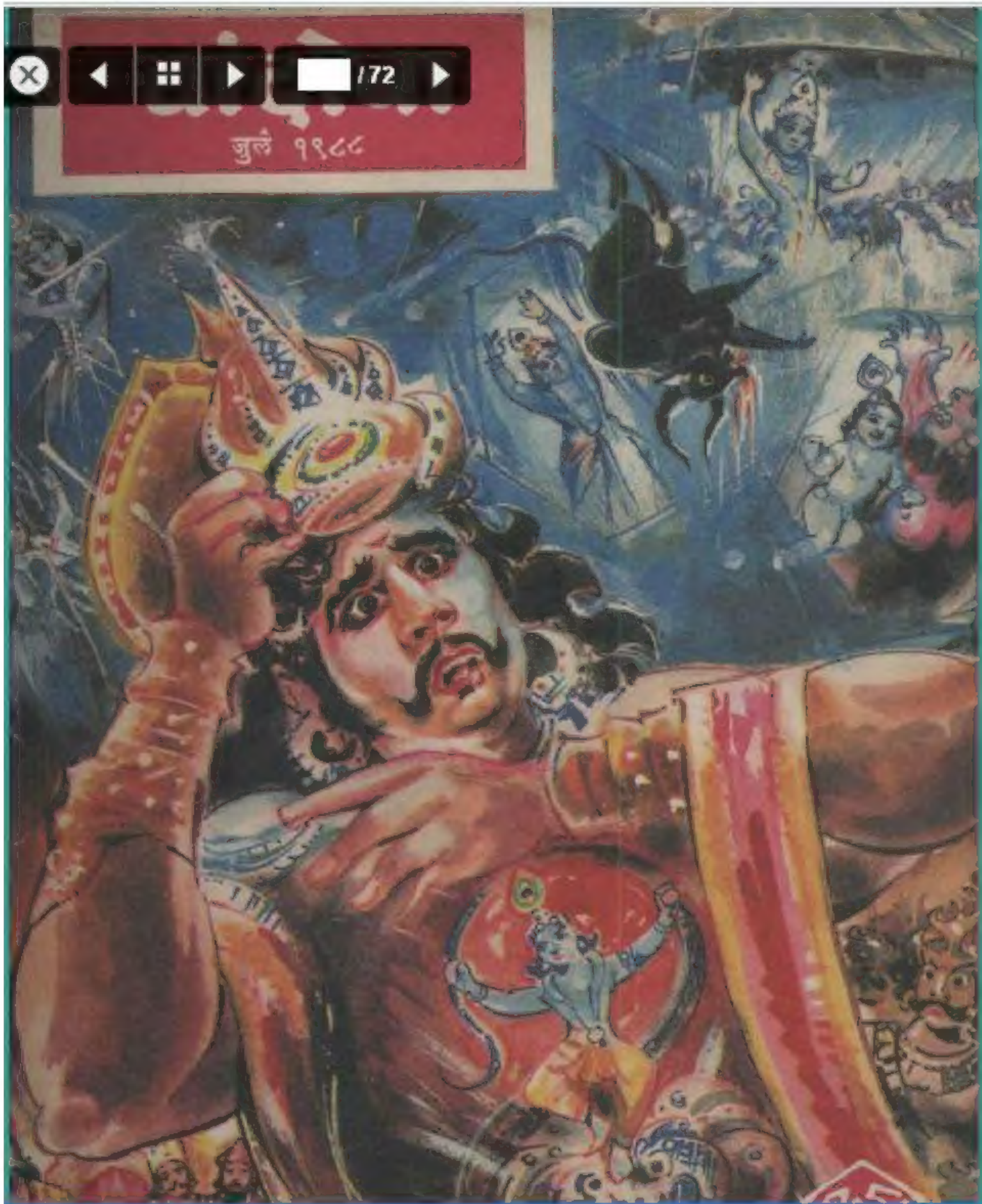

172

જુલે ૧૯૮૮

मौजमजेच्या वनिघेत प्रवेश करा - पेंगी कसबचे सदस्य व्हा!

काय, मग सदस्य व्हावेसंय या! 5 निरोप्यां पेंगी मुक्त पंचवर्षी दशवी प्राणजन्म Maggi 2 Minute Noodles हे तार जाणव अन्नाला 100% तुरपास! माझक बॅरक कागसावाडी अन्नी तुरपास मुक्त पेंगी कसब सदस्य पेंगीरालय बॅरक व एन्जेलनेट पॅरिफरेट पाउन्, खासाबार बापेकी वेंपनेकी एल गेटकन्तु निवडायकी बॅरकी.

● पेंगी कसब पन् मेट (पाक वेळापचन व 20 वाक वेळपचन) ● पेंगी रेपिड गेम् ● कायनीक फल ● पेंगी पॉप्टर गेट ● पेंगी टूडे कॉमिक (ब्र वेळी ताजी अंक)

पन्कि गेटकसुमार 5 रिवाडे पॅरक पाठवून भुम्ही या सके म्हणवे 5 गेटकसु नमनु शकता

धनु एलदुयने काय कायगा! अनुन नर पेंगी कसबपासो खूप घडा पेंकार जोडे! म्हणून काजब आपने नाच गेडडा!

पुकर भर का!

पेंगी 2 मिनिट नुडल्स ही कसबेकी नर 60 पैशांच्या विनिटाच्या पॅरिफरेट काय ननु एल कायपचन! कायरीक विनिट पाठवा:

नर 1 रॉ पडा वय भुम्हागुलकी

कायनेका पायकी पॅरक मुक्ताला इकी कसबेकी पेंदकन्तु

दुसरी 1 रॉ कायपचन का पायकार पाठवा

1 रॉकी पॅरक, गेटक वेळक 1: 5788, पेंकी विनिट - 110 123

MTA KPM&A

दादोबा

संस्थापक : 'बकवाणी'

संचालक : कादिरहो

बिबेकशील घाणूस कधीही आत्मस्तुति करीत नाही. नदरणा आत्मस्तुति परनिन्दाही निहित असते. दाशिराय काही लोकांची जाणकी निराळी अस्ति असते. हे लोक स्वतःला अत्यंत बुद्धिमान मानत असतात. त्यांच्या भाषणशक्ती व बोलेण्यातही असा अभिमान बिलून वेढी की ते सर्व शोष्टीत कुशल आहेत व इतर सर्वजण मूर्ख आहेत. बाबे उदाहरण "बचनाला बागबास" ही गोष्ट आहे.

अभ्युपगामी

महं तवयं विधानिब, बाणिमैस्तुतोपमम्,

सत्तु नुचं सारिबकं, प्रोक्तमात्मबुद्धि उदावयन् ।

[शारंगी विद्याप्रयागे मयागक अनुनही - निनेल व काविक जीवनामुळे मिळणारे मुक्त, उत्तरोत्तर अमृताप्रयाग आनन्द-दावक होते]

बर्च : ३९

कुर्व १९८८

काय : १

एक मत्त : २-५०

२२

कारिक बर्चकी : ३०-००

मुद्दल व व्याज

श्रीगुरुगुरुपदे लक्ष्मीपति कावाचा एक मुकावदार रहात असे. त्याचातल्या भाग्य मुकावणीचा लक्ष्मीपतीच्या मुकावारा जास्त व्यापार चाले. त्यामुळे तो भावातल्या मुठभर भीरवंत एक गंगला जाई. परंतु तो इतर घनघन श्रीकांमरागे आपले घन कोणत्याही परिस्थितीत व्याजाने देत असे. त्यामुळे त्याच्या या वाणुकांचे लोकांना भारी भाव्यच वाटे. दर महिन्याला आपल्या प्राप्तीतला एक मोठासा हिस्सा काढून तो तिजोरीत सुरक्षित ठेवत असे.

मठमीश्रीच्या शेजारीच एक वाणकर रहात असे. त्याचा लक्ष्मीपतीचा हा व्यवहार चरा पिचिच वाटे. एक दिवस आपली ही भीका देऊन येण्यासाठी त्याने या शेजाऱ्याचा विचारले—'हे पहा लक्ष्मीपती, व्यापारात तू थूप पैसा मिळवला आहेस हे सर्वानाच माहीत आहे. ते घन मुक्ते तिजोरीत बंद करून ठेवण्यात काय फायदा? माझा हस्ता मान आणि हा पैसा व्याजी जाव. तुला मुहलाबरोबर व्याजही मिळेल. सध्या तू आपले पैसे मुक्तेच तिजोरीत नपवून ठेवतो आहेस, त्यामुळे तुमच्याजवळ पन्नास मुहमच राहीत, व्याज मिळवायला तू मुक्तेच वाहेत.

वापल्या शेजाऱ्याचा सल्ला ऐकून लक्ष्मीपति हसत म्हणाला—'तुला वाटतंय किती काही मो मुक्ते नाहीत. मी ते पैसे तिजोरीत ठेवताना व्याजाचा विक्रीप करून तितके व्याजही व्यात मिळवतो आणि मगच ते पैसे तिजोरीत ठेवतो, समजतं?' "

वचनात्ता जगणारा

गाववाले लोक खूपदा असे म्हणत की नारायण दरिद्रो आहे, वण मोठा समोर हात पसरून कसली वाचना करत असे. उलट तो नेहमी दुसऱ्यांना मदत करी. स्वतः गाव तो जुणाकडून कसली मदत घेत असे. त्यामुळे लोकांची अशी धारणा होती की नारायण म्हणजे चांगल्या व्यक्तिमत्त्वाचे प्रतीक आहे!

हाच नारायण एक दिवस गावच्या जवळीवर असून गप्पा मारणाऱ्या वीरभद्राला येऊन म्हणाला—'बहाराण, वापण मला एक मदत केली पाहिजे.'

त्यावेळी वीरभद्र चाकरीत नसलेल्या लोकांसमोर स्वतःबद्दल मोठ्या संख्या-कोट्या गप्पा मारत होता, बढई पाठव होता. तो स्वतः कांगला भीमंत होता. म्हणू! मी सर्वांत जाही सरळ तुमच्याचकडे त्यामुळे सर्वांचा त्याच्याशी काही ना काही

कारणाने संबंध येत असे. यामुळे त्याच्याशी कसलाही प्रतिवाद न करता त्याचे बोलणे सर्वजण ऐकून घेत असत. जगा बेळीच नारायण तेच येऊन त्याच्याशी बोलला आणि त्याने त्याची मदत मागितली म्हणून वीरभद्रला फार हर्ष झाला!

'बोल बाबा, तू कसलीही मदत माग, माझ्याकडून जसेल तितकी मदत मी नक्कीच करीन तुला.' नारायणकडे मोठ्या सहानुभूतिने पहात तो म्हणाला.

'माझ्या मुलीच्या कानासाठी मला तीनशे रुपयांची गरज आहे.' पुढे नारायण जाणखी काही बोलणार तोच वीरभद्र म्हणून म्हणाला—'बरे गडपा, त्यात काय एवढं? तू हे पैसे तसेच घे. तुझ्यासारखा मला माणूस पैसे मागतो, वनू मी नाही म्हणू! मी सर्वांत जाही सरळ तुमच्याचकडे आलो आहे.' नारायण विदयाने म्हणाला.

'बहारा'

वीरभद्र थोड्या संतोषाने मान हलवून म्हणाला—“नारायण, तुला तर कधी कोणाकडे कसली मदत माग्यायला संकोच वाटतो, मग त्यामुळे तू सर्वजणात आपल्याबद्दल फार चांगलं मत बनवून जाहेस. गावातलं सर्वजण तुझ्या दंडशिमालीपणाबद्दल नर्चा करत बसतात. बला तू बाणूस, तुला आयुष्यात प्रथमच गरज पडेली, तेव्हा सरळ माझ्याचकडे अकास गाव्यामागे काही कारण धवेलच की! ते आरगतर सांग, देऊ देत सर्वांना.”

वीरभद्राच्या या बोलण्यामागे एक कारण होतं नक्कीच. नारायण हा सहसा कसून कोणाची स्तुति करत नसे. माता लग्ना पंचांची गरज पडली आहे, तेव्हा माता तरी कारण सांगताना तो आपली नक्कीच

स्तुति करील, आपल्याबद्दल काहीतरी चांगलं बोलेल—अशी वीरभद्राची कल्पना होती. आणि ती प्रसंसा नावडीवर नसलेल्या जेणांच्याही अगावसे कागावर जाईल अशी त्याची अपेक्षा होती.

इतक्या आदीकचा गोष्टीबद्दल वीरभद्र उगीचच तमाशा करीत आहे—ही गोष्ट नारायणला बरी वाटेना. तरीही आपल्या मनातली भावना बाहेर प्रकट न करता तो म्हणाला—“कारण मला अगोवर बाहेर पाहीर होऊ घाबच नाहीय. माझं काय झालं की मी ते सांगेन.”

“तू ते कारण केव्हाही सांग, पण ते या सर्वांसमोर सांगावला हवं, कबूल?” वीरभद्रने आपली अट सांगितली.

नारायणने वीरभद्राची ही अट मान्य केली. वीरभद्रने ताबडतोब शेठजींना बोलावून घेऊन म्हटलं—“शेठजी, तुम्ही नारायणाच्या ठीकठेक एवढे काजळि जा, मी त्यासाठी जातीन रद्दायला तयार आहे.”

शेठजींनी मान हलवून हे मान्य केलं. नंतर नारायणाच्या मुलीचे लग्न यशालांग पार पडलं आणि लग्नाला एक आठवडा गेलो, तोच नारायणने शेठजींची रक्कम सव्याच परत केली. नंतर ही खबर देण्यासाठी तो वीरभद्राकडे गेला. त्यावेळीही वीरभद्र चाबडीवर आपल्या मोठेपणाच्या शेपटी सांगत बसला होता.

“नारायणने बोललं ऐकून वीरभद्रने आश्चर्याने विचारलं—“अरे, तू इतक्या लवकर इतं काय कसं फेडलंस?”

“गहाराज, मी आपल्या मुलीच्या लग्नासाठी घोडाबहुत पैसा जमवून ठेवला होता, आणि ती रक्कम मी एका वयोवृद्ध माणसाकडे संभाळून ठेवायला दिली होती. परंतु त्या माणसाने आपल्या काही गरजसाठी ती रक्कम वापरली आणि तयार पसं बिनचलं की मी त्याचं नाव कुणाला सांगू नये, अन् म्हणूनच मला कर्जाचो जरूर पडतो. आता त्या व्यक्तीने माझे पैसे मला परत केले आहेत म्हणूनच मी आपलं कर्ज फेडून टाकलं.”

“एका गरीब माणसाचे पैसे आपल्या कामासाठी वापरणारा कोण हा म्हात्मा?” वीरभद्राने रागाने विचारले.

बावडीवर जमलेले सर्वजण एकदम खडबडून हसले हे ऐकून.

“मी त्या माणसाला वचन दिलंय म्हणून मी त्याचं नाव नाही सांगणार.” नारायण इतपणे म्हणाला.

वीरभद्र हळूच हसत म्हणाला—“हो, हो, हे तर खरंच! तू मोठा आपल्या वचनाला वापरणारा इतकी माणूस आहेस ना! पण तू मला ही वचन दिले होतेस की-तू जामीन विचारायला प्रथम माझ्या-कडेच का आलास याचं कारण सांगेन

म्हणून? मग आता आपलं ते वचनही पाळून दाखव ना.”

“हो, हो! जरूर सांगतो की. पण महाराज ते कारण मी फक्त आपलाच सांगू, की या सर्वांसमक्ष सांगू?” नारायणने विचारले.

“सर्वासमक्ष सांग.” वीरभद्र हट्टाने म्हणाला.

“मग एकाच प्रकळी! मी अतिशय स्वाभिमानी माणूस आहे मी कधीही कुणासमोर जातापर्यंत हात पसरला नाही. असा मी माणूस एका बसलेल्या माणसाची जन्म बापाची म्हणून कर्ज मागण्या गेलो, पण शेठजींनी त्यासाठी जामीन मागितला. आपण मला विनव्याजी पैसे द्यायची तयारी दाखवलीत, तरी मी आपणाकडे केवळ जामीनकीच मागितली, रक्कम नाही घेतली. आपण जामीन राहिलात. म्हणूनच आपलाही मान रहावा म्हणून आपल्या मुलीच्या लग्नानंतर एका आठवड्यात शेठजींचं कर्ज फेकून टाकलं.” नारायणने जावली गोष्ट स्पष्ट केली.

“एक, तू फक्त आपलीच टिपकी बाजवत बसला आहेस, माझ्या बाजूचं काहीच कसं नाही बोललास?” वीरभद्राने विचारलं.

नारायण एक क्षणभर बांबून पुढे म्हणाला, “महाराज, यंति तर माझ्याबद्दल

सोळासळाच वरून काही आहे, मापल्याबद्दल बोलायला यात आहे काय मुळी? मी स्वाभि-मानी आहे. पण वडिलवाण्या माणसाची प्रतिष्ठा याबत रहावी म्हणून मी आपला स्वाभिमानही बळी देऊ शकतो. जामीन रहाणाराका जामीन रहाण्याचं येय मिळतं-पण त्यात त्याचं फारसं नुकसानही कधी होत नाही. मी कधीही कुणासमोर जाऊन जावपर्यंत कुठल्या प्रकारची मदत मागितली नाही. असा माणूस प्रथम आपल्याकडे येऊन मदत मागतो यात तुम्ही आपलं अहोभाग्य मानायला पाहिजे. खरंच आपण मोठे मायवान आहात, म्हणूनच मी प्रथम आपणाकडे गेलो.”

वीरभद्राने आश्चर्याने म्हटलं—“म्हणजे, तू माझ्याबद्दल फक्त हेच बोलू इच्छितोस? नाही म्हात जेवत नर तू स्वतःलाच माझ्यापेक्षा मोठा समजतोस?”

“महाराज, मी जरा निवस्त माणूस आहे. आपण विचारलंत म्हणूनच मी इतकं बोललो. नाहीतर मी कोणी विचारला

मानून स्वतःच्या नावटीत जोखणारा माणूस नव्हें. कुणी मला आपल्याबद्दल विचारलं अशी अपेक्षाही मी कुणाकडून करत नाही.” नारायण उत्तरला.

“तू असल्या विचारांचा माणूस आहेस हे मला जरीतर माहीत असतं तर मी कुला जामीन राहिलोच नसतो.” वीरभद्र रागाने म्हणाला. नारायण तिथून निघून पाण्याच्या खोऱीत म्हणाला—“म्हणून तर मी आप-णाला म्हणालो की-माझं काम पुरं झाल्यावरच मी तरं कारण सांगेन.” आणि असे म्हणून तो तेथून निघूनही गेला.

एका वडिलवाण्या माणसाने नारायणाचं पैसे वापरले, तरीही नारायणाचं मजबूत त्याची इज्जत संभाळली. जसा इतमी माणसाने केवळ जामीनकी मागितली तर वीरभद्राने इतका तपास केला. जसं काही त्याने फार महान् कार्य पाट पाडलं आहे!

हे सत्य समजून आल्यावर वीरभद्राने बावडीत बसून आत्मस्तुति करायच्या आपल्या सवयीला दिव्याजळी दिली.

नाना सेनापति

चन्द्रपुर नावाच्या राज्यावर राजा चन्द्रसेन राज्य करीत होता. त्याच्या बळीत असणाऱ्या चकगिरी राज्याचा कासक होता राजा चिश्तेनु. या दोन राज्यात अनेक वर्षांपासून वैरभाव होता.

एकदा राजा चिश्तेनुने मुद्दाची घोषणा न देताच अचानक चन्द्रपुरच्या राज्यावर हल्ला केला. या युद्धात चिश्तेनु पराभूत होऊन जंगलात पळून गेला आणि चकगिरीचे राज्य चन्द्रसेनच्या हाती आले.

परंतु त्या युद्धात चन्द्रपुरचा सेनापति मारला गेला आणि उपसेनापति शक्तिशर्माही जखमी झाला. राजनैत्यांनी इलाज करून त्याचे प्राण तर वाचवले, पण सत्त्वक्रिया करून त्यांना त्याचा एक पाय कापून काढावा लागला.

अशा स्थितीत सेनेसाठी नाना सेनापति निवडणे बाब होते. या संदर्भात राजा

आणि मंत्र्याने शक्तिशर्माचा सल्ला विचारला.

“महाराज, मागसे जे दक्षपति आहेत त्यांच्यात काही साहसी, पराक्रमी आणि युद्धतन्त्रही जाणणारे तरुण आहेत. त्यांच्यात षडायोड कापून चिन्नी तटणाची सेनापती-पदावर नेमणूक कापवी.” शक्तिशर्माने त्यांना सल्ला दिला.

चढाबोडीचे कामही राजाने शक्तिशर्मा आणि मंत्र्यांवरच सोपवले. त्यांनी या दक्षपतींमधे निरनिराळ्या स्पर्धा काढल्या. त्यात दोन तरुण सफल झाले. एकाचे नाव होते जय आणि दुसऱ्याचे विजय.

आता या दोघांमधे कोणाची निवड करावची ही समस्या अशी अन् शक्तिशर्मा पुढे होती. मंत्र्याने यावर खूप मंजोरपणे विचार केला आणि शक्तिशर्मांना एक उपाय सांगून तो तिथून निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी जय मंत्र्याला बेटायला गेला. मंत्र्याने त्याच्याकडे म्हाहाडून पाहिले आणि म्हटले—“राजाने तुला सेनापति-पदावर नेमण्याची आज्ञा दिली आहे. आपले कर्तव्यपालन करण्यात तुला पूर्वीच्या सेनापतिपेक्षाही जास्त खबरदारी घ्यायला हवी विजय!”

मंत्र्याचे बोलणे ऐकून जयकून जाऊन जय म्हणाला—“महामंत्री, माझा नाव जय आहे. विजय नव्हे.”

“बरे, हे तर थोडे विचित्रच वाटतच. शक्तिशर्माने तर निरोप पाठवला होता की विजयची निवड करून ते त्याला माझ्याकडे पाठवत आहेत!” मंत्री म्हणाला.

“काहीतरी चुक घडलीय, मी आताच जाऊन शक्तिशर्मांना आपणाकडे बोलवून आणतो.” असे म्हणून तो मराभर पावले उचलत तिथून निघून गेला.

थोड्या वेळाने विजय मंत्र्याकडे आला. मंत्र्याने त्याच्याकडेही निरखून पहात म्हटले—“तू आतापासूनच चन्द्रपुरचा

सेनापति बनला आहेस, राजाची तशी आज्ञाही झाली आहे. जय, तुला आपल्या कर्तव्यपालनसुद्धा पूर्वीच्या सेनापतिपेक्षा अधिक दक्षता वाडायला हवी.”

मंत्र्याचे बोलणे ऐकून विजय आश्चर्याने म्हणाला—“महामंत्री, माझं नाव विजय आहे. माझ्या आणि जयच्या नावात फक्त एकाच अक्षराचा फरक आहे. म्हणून आपणच ऐकण्यात बहूधा चुक घडली असावी. मी आताच आपले शकानिवारण करतो पहा.”

असे म्हणून त्याने लगेच पहाटेच्याका बोलवून त्याला जाजा दिली—“बरे, तू आता ताबडतोब शक्तिशर्माकडे जाऊन त्यांना निरोप दे की तबौत सेनापति विजय तुम्हाला बोलवत आहे. या ताबडतोब त्यांना इथे येऊन घे.”

हे उत्तर मिळाल्याने मंत्र्याने सटोषाने मान झुकवून हळूच हसत म्हटले—“विजय, यात काही चुकलीक आलेली नाहीच. आजपासून तूच या राज्याचा सेनापति आहेस.”

समयसूचकता

एकदा एक राजा अत्यंत शिकारीचा होता. त्याच्याबरोबर काही शिपाई बाहेर त्याचा विदुषकही होता.

समाजशास्त्रात दुधारपंथ म्हणून सोमराज म्हणूनही त्यांना एकही मंगली जगावर विचल नाही. पंचरी शास्त्राची पत्नी खात असेल एक हरणाच पिल्लू राजाचा दिवस. हरणाची कसली शिकार करायची असा विचार प्रथम राजाच्या मनात होता. पण शिकार न करता राजगृहाकडे जाय ही राजाचा सवना. म्हणून त्याने हरणाची शिकार करायच ठरवले.

राजाने सोडवा लागलेले विदुषकाचा काग लावून त्या पिल्लावर सोडला. पण काग माझी खरीबर लप्यावर बसवा नाही.

हे पाहून विदुषक ओरडला-“बाप्पास महाराज !” यावरून राजा निवटना जन्म रागाने विदुषकाचा म्हणला-“असली प्रशंसा म्हणजे मी आपला जन्मान सज्जतो.”

राजा विदुषक लटकत म्हणाला-“महाराज, मी आपल्या प्रवृत्तिची शारीक नाही केले. आपल्या कडगेली जन्म कुदेली शारीक केले.”

विदुषकाच्या या समयसूचकतेमुळे राजा त्याच्यावर फारच खूब सत्ता आणि त्याने आपल्या गळ्यातला कंठा काढून विदुषकाचा शिवाय दिला.

[७]

[शतसूमीतून अक्षय्य होऊन एका नव्या प्रदेशात जवेल्या पहाडावरील गुहेत एका मुनिखोरा जाला रोचवा. मुनि आणि विनोद गुहेतून बाहेर येऊन पवित्राची वसणेल्या नगरात वसूळ झालाच तेथील सर्व हातकाची वस्तू एक मन्दिराच्या प्रांगणात पोचले मंदिर तेथील सरवाचे दरम्यान नेवत जाणे. ...कुडे बाळा]

मन्दिरात हजर असलेल्या लोकांना सर्वांत उंच असलेला माणूस म्हणाला- “आपल्या सर्वांच्या सवनाच्याने पाही सर्वां आपण सर्व प्रकारची ‘पाप’ पकडून कंठ करू शकलो, हे कळवायला मला अत्यंत आनंद होत आहे हे सर्वजण चांगले वलिष्ट व मंत्रवृत्त शांण्याचे आहेत. त्यांना आपण देवीला अर्पण करू, तेन्हा त्या आहाराने आपली देवी संतुष्ट होईल मात शंका नाही.”

“बाप्पी त्यांना एकदा माहू मन्दिरात काम ?” नायकाने विचारले.

यावर तो उंच माणूस सर्वांना एका पिळ्याकडे घेऊन गेला. पिळ्यातून तोल वृडकाय न्यक्तीकडे हसारा करत जो म्हणाला-“हा पहा काम, तो बाहेर कोय आणि आपल्याकडे बावरल्या मजरेने पहातो आहे तो दाखीवाला आहे ना, तो आहे कोय.”

नंतर ज्या चमकत्या तलवारीने त्यांचा बळी घेण्यात येणार होता त्या तलवारीकडे त्या अधिकाऱ्यांनी एक दृष्टि टाकली. मुनि क्रोधाने म्हणाला-“यश नगराचा सर्वनाश करून टाकला पाहिजे.”

विनोद मोठ्ठम हस्तर कोणाच्याच कानावर हे मुनिचे बोलणे येले नाही. विनोद मुनिकडे आश्चर्याने पाहू लागला.

“ही आपल्या मनासम्या काम, प्रेम्ह, लोभ ह्याचि दुर्मूर्खाचा देवीसमोर त्याग करत आहे.” जो उंच भागूस बोलत होता.

“ही दुष्ट माणस इतर प्रदेशांतल्या माह्म भोळ्याभाबड्या लोकांना एकवून आणून, अन् त्यांना काम, कोष, लोभ आदि

नाव देऊन देवीसमोर त्यांना बळी देत आहेत.” असे म्हणून कुख्याते मुनि त्या मंदिराचे आवार सोडून बाहेर निघून आला.

आणखी थोडा नगर-संचार केल्यावर त्यांना नगरातील अनेक वैरश्चकार समजून आले.

त्या शहरात कलिंगडाच्या व्यापार जोरात चालू होता! वरवीन शेंध्याकाळी नगर नायक त्या पहाडावर जाई आणि आस-पासच्या नागापून आलेली माणसे वखून जितक्या लोकांना कलिंगड हवे मसेल तेवढी संख्या ओरडून सांगून परत येई.

मोठ्या वधूभूत लच्छेने पहाडावर उल्लस होणारे कलिंगड वापल्या अद्भुततेमुळे आणि सुंदर नवीमुळे आसपासच्या मागा-तल्या हजारो लोकांना आपणाकडे आकर्षित करी! उगवत्या सूर्याच्या किरणांनी सुको-मित दिसणारे ते इबाकळ्य कलिंगड पाहण्यासाठी अन् त्यांचा एक तुकडा मिळ-वण्यासाठी शेंध्या या खोकांकडून इथले अधिकारी लोक जमाला येईल तेवढी किंमत वसूल करीत. ज्या प्रकारे आपल्या पूर्व-जांना मिळालेल्या भरवणाचा वैरपासवा घेऊन पैसे मिळवत हे लोक दिवसभर सोपा काढीत भगत आणि दरवर्षी आस-पासच्या प्रांतातून काही निष्ठाप लोकांना

एकडून केंद्रित टाकून त्यांना दुर्मूर्खाची नावे देऊन नगरदेवीसमोर त्यांना बळी देत असत. बासाठी ते मोठा उत्सवही साजरा करीत.

नगरसंचार पूर्ण करून मुनि आणि विनोद सूर्यास्ताच्या तुमारास पहाडावर परतले. कलिंगडाच्या वेलाच्या मार्गे बसलेल्या सहकाऱ्यांवर ते दोघे बसले. पोड्या वेळाने गडद रंगाची वस्त्रे नेसलेला नायक पहाड चढताना दिवू लागला. तो तरुण नायक मोठ्या उत्साहाने शिष्टी बाजवीस वर गेऊन पोचला. गुहेच्या तोंडावरील शिळा वाजुला पडलेली पाहून त्याला मोठे आश्चर्य वाटले! नंतर गुहेत होकावून उच्च आवा-जात तो म्हणाला-“सध्या वीस हजार

लोकांना जगत येईल एवढे मोठे कलिंगड पाहिजे.”

“वीस हजार लोकांसाठी? कारे बाबा, तुझ्या बाबावडी लोकसंख्या वीस हजार आहे काय?” मुनिने त्याला विचारले.

त्या नव्यानक भावाबामुळे नायकाने मागे वळून पाहिले. समोरच्या शिळेवर बसलेला मुनि व त्याच्या बाजूला उभा असलेला विनोद हे दोघे त्याला दिसले.

“तुम्ही कोण आहात? इथे तुमचे काय काम आहे?” नायकाने त्यांना विचारले.

“तुला माहीन आहे, इथे एक मुनि रहात होता अन् त्यानेच हे विचित्र कलिंगड बनवून देण्याचे धरदान दिले होते?” मुनिने त्याला विचारले.

“हो मी ही गोष्ट ऐकली आहे वक्कीच, पण मी तर ती एक दंतकथा समजत होते” नायक उत्तरला.

“अरे वा! रोज कलिंगड मिळणे हे तेवढे सारे, अन् त्या मुनिने दिलेले वरदान मात्र इतक्या काय? वांगला न्याय आहे की?” मुनि म्हणाला.

यावर नायक काय बोलणार?

मुनीने विनोदकडे वळून म्हटले—
“वाहिलस बेटा आज ही अशी परिस्थिति आहे! लोकांना पुनः पाहून कानन छुटता येतो, पण ती निर्माण करणाऱ्या जगदिय-
त्याचा मात्र त्यांना विसर पडतो, त्यांना कधी आठवणच होत नाही!”

हे ऐकून नायक हसून म्हणाला—“मुनि-
पर, आपले गुहेबाहेर प्रकट होण्या ही तर
आम्हाला फारच आनंदाची गोष्ट आहे,
आपण आजपर्यंत गुहेत आपले आयुष्य
घालवलेले. पण आजपासून आपणाला
रहाण्यासाठी सर्व सुखसोयींनी युक्त असा
महाल मी आपल्याला देईन! अनेक वर्षांत
आपण काही खाल्ले नव्हते, आपण आपला
मास्याबरोबर चला, आपणाला सर्व प्रकार-
च्या मिष्टान्नांनी युक्त असे भोजन
देण्याची व्यवस्था मी करतो.”

“तू माझ्या प्रश्नाचे बरोबर उत्तर
अजून दिले नाहीस. तुझ्याच वस्तुस्थितीत
गोष्टी कोळत आहेस? तर तर सांग,
तुला कलिंगड वीस हजार जणांसाठी का
हवे आहे?” मुनिने रागाने पुन्हा विचारले.

“आम्ही तसे शहरवासी पंधरा हजार
आहोत. पण आज असपासच्या शवादान
पाच हजार माणसे आली आहेत, आणि
त्यांनाही कलिंगड हवे आहे. आम्ही त्या
प्रमाणात त्यांच्याकडून पैसे वसूल करणार
आहोत. वाटले तर त्या प्राप्तीतून तुम्हा-
लाही काही भाग आम्ही देऊ. हं आणि
एक सुंदर कल्पना माझ्या मनात आली
आहे—त्या कलिंगडाबरोबर आपणही घोडा
बेळ पहाडावर वसलात तर ते दुसरे दास्यून
त्या लोकांकडून आपण आणखीही काही

पैसे वसूल करू शकू—तोळा, बाहे की नाही
नामी कल्पना?” नायकाने मोठ्या उत्सा-
हाने मुनीला विचारले.

“शप बस” मुनि ओरडलाच.

रगानंतर पोडा वेळ, मुनि गप्प बसून
राहिला, सुरस्ताची वेळ आली होती. सर्व
पक्षी आपापल्या घरगुतात परत येत होते.

“या पहाडावर कलिंगड निर्माण
करण्याचा चमत्कार दाखवला, तर त्या-
मागे अतःत्वेची शक्ति ओळखून ही माणसे
देवभक्ती करू लागतील असा माझा विचार
होता. पण रोजच दिवणारे सूर्य, चंद्र आणि
रात्री आकाशात लटकणारे अतःत्वेय तारे
पाहूनही ज्या लोकांना त्यामागील अप्रसूत
रहस्याचा बोध होत नाही, ते लोक कलिंगड
उत्पन्न होण्याच्या समतलराभागील परमाचं
तमजतीत असा विद्वानस वाळगण्यात
मात्तीच चुकू असली.” असा विचार प्रकट
करून मुनि स्वतःच स्वतःबद्दल दुःखी झाला.

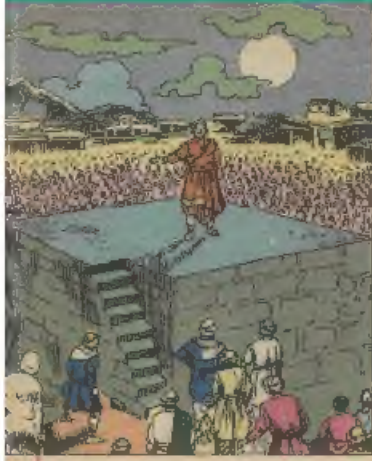
घोड्या वेळात मुनीच्या भुव्या उंचा-
वल्या गेल्या आणि—“उंचा मी तुम्हा,
लोकांसाठी एक शूण थोडे कलिंगड पंदा
करीन, पण ते लगेच फुटून तुकडे तुकडे
होऊन तुम्हा लोकांच्या अंगावर कोसळेल,
आणि तेच तुमच्या या नगराचा नाश
करील. वाता प्रा तू दबून.” मुनीने
नायकाला हकूम केला.

नायक पहाडावरून उतरून नगराकडे
निघून गेला.

“मुनिवर, मला जसे वाटते की आपल्या
या धमकीमुळे या लोकांच्यात खूप परिवर्तन
होईल. त्यांना आपली चुक कळून येईल.
मला असेही वाटते की ‘आपण आपल्याला
मिळालेल्या अपूर्व संधीचा दुरुपयोग केला’
अशा विचाराचे त्यांना उपजाऊन येईल.”
विनोद म्हणाला.

“त्यांच्यात इतक्या लवकर काही परि-
वर्तन होईल असे मला दृढिच वाटत नाही.
जेव्हावेही ह्यारी प्रकार असतात. बदल
तर हे लोक पुढे काय करतात हे तू आत्ताच
जाऊन पाहून ये” मुनि म्हणाला.

मुनीने सुबधवावळून विनोद पहाडा-
वळून उत्तरेन पुन्हा नगरात पोचला. तो
पौर्णिमेचा दिवस होता. सर्वत्र स्वच्छ चांदने
पसरले होते. नगराच्या मध्यावर असलेल्या
एका मैदानात नगरातले सर्वजण जमले होते.
एका उंच व्याखपोडावर उभा राहून नायक
भाषण करीत होता. विनोद या गर्दीजवळ
पोचला. नायक बोलत होता—

“मुनीने दिलेल्या आज्ञानाळा आणण
कोणत्या ना कोणत्या उपमाने घेऊ
घ्यावला हवे. आणि त्याची योजना हाणून
पाडली पाहिजे. साशळी एकच ल्याय आहे.
ज्या पहाटे आपण सर्व नगरबासी आणि
आसपासच्या गावातून आलेले सर्व शोधक

मिळून पहाडाजवळ पोचू. पहाडावरील
कळिगड फुटून साली कोसळताच आपण
सर्वांनी ते सर्वच्या सर्व तुकडे जपून
जाऊन टाकू. पाहू या कळिगडाचे तुकडे
आपल्या सहराचा कसा नाश करतील ते.”

नायकाचे हे भाषण ऐकून सर्वांनी मोठ्या
उत्साहाने शानाहलून त्याला अनुमोदन दिले.

त्या क्षणापासून दुसऱ्या दिवशी पहाटे
कोसळणाऱ्या संकटाला सोंड देण्याची सवारी
सुरू झाली. पहाटे कळिगडाचे जासीत
नास्त तुकडे जाता शोधे म्हणून त्या रात्री
सर्वांनी उपास करायचा निश्चय केला.
वासपासच्या गावातून आलेले अन्य सर्व
लोकही दुसऱ्या दिवसाच्या पहाटेची आतुर-
तेने वाट पाहू लागले.

नगरातल्या लोकांच्या मज्जानाची कीर्त
करीत विनोद पुन्हा मुनिपेठक येऊन
पोचला. तोपर्यंत अर्धो रात्र उलटून
गेली होती.

पूर्वेला तीव्रते फुटले आणि हजारोंच्या
संख्येने लोक पहाडाच्या शमभ्याशी पोचले.
आश्चर्याने तोंडे बासून ते सर्वजण ओळी
ओळीने उभे राहिले जन्म जवळ जवळ त्याच
वेळी सूर्याच्या किरणात चमकणारे जवळ
जवळ पहाडाच्याच आकाराचे सत्ते मोठे
कळिगड पहाडावर अवतीर्ण झाले! मोठे
विपन्नारे ते कळिगड पहाड लोकांच्या

मनात लसाह्याबरोबर एक प्रकारचे अर्थ ही उत्पन्न झाले

अज्ञानक ते कलिंगड फुटून पावे हवारी तुकडे झाली जमलल्या लोकांवर पडले जनता मोठ्या बहुसंख्येने ते तुकडे उचलून तीडट मरू लागली, जाली बाह्यापा रसही ते सर्वजण गोंडळी भरभरून पिऊ लागले एका तासाबराच्या अवधीत तेथे फक्त कलिंगडाची झालेच काय ती मागे राहिली!

यानंतर पुन्हा एकदा जनता एका जागी एकत्रित झाली आणि आत्मस्तुति करीत त्यांनी एक ठराव पास केला

बोड्या वेळाने आसपासच्या गावचे लोक तिथून काढता पाव घेऊ लागले आणि मध्यान्हापर्यंत ती भाग जवळजवळ पुन्हा मोलाह झाली!

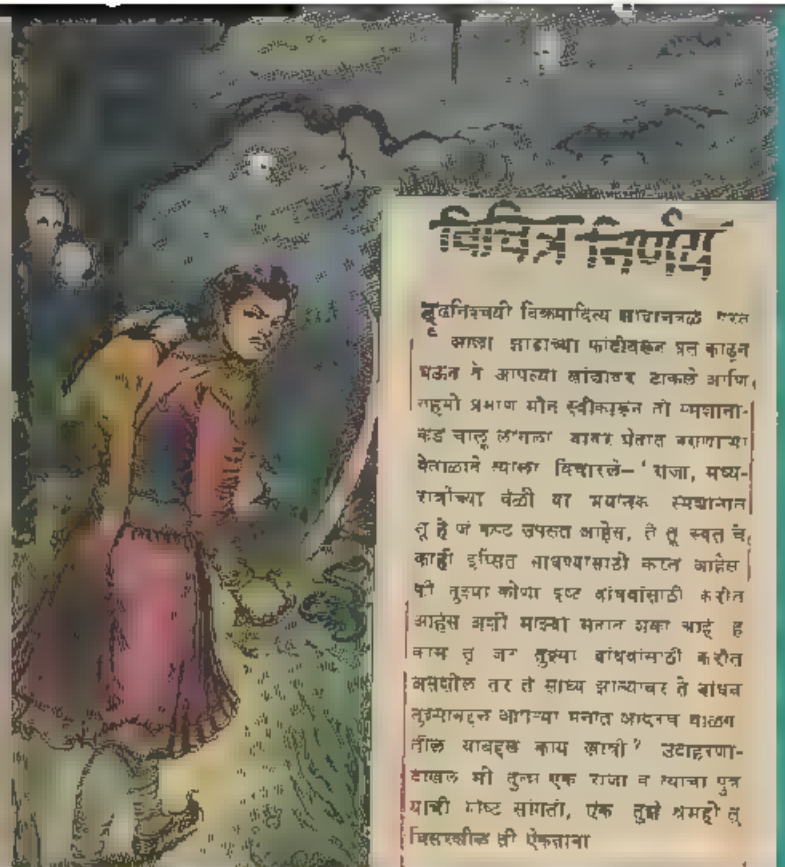
नगरातल्या गस्त्यावरूनही हळूहळू लोकांना संचर करी झाली

नदीराहीत काही लोकांनी हावरट घालने कलिंगडाचे अर्थित तुकडे सारल्याचे

त्यांना अर्थित झाले बाजपासून आता कलिंगड येणे बंद होईल मग उद्यापासून पोटाची काय व्यवस्था हा विचार काही लोकांना सनातू लागला कित्येक पिढ्यां पासून कलिंगडाचा व्यापार हेच त्यांचे उदर-निर्वाहाचे एकुलते एक साधन होते त्यामुळे उद्यापासून कसे जगावचे हा त्यांच्यापुढे मोठा प्रश्न उभा राहिला

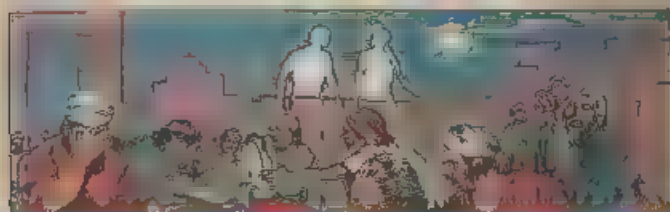
त्यांच्यातली काही ब्यास्कर मागसे म्हणू लागली— एका, मुनि स्तुपाला होला की कलिंगड नगराचा सर्वसाध करील त्याचा अर्थ मसा नव्हे की हे कलिंगड फुटून नगराचा सर्वसाध होईल! फुटून ते कलिंगड आपलाळा मिळणारे शेवटचेच कलिंगड उद्यापासून पुन्हा कलिंगड मिळणार नाही म्हणजे याबद्दल अर्थ कसा की या शहराचा आपोभागच नास होईल "

सकाळपासून नोकांचे सर्व कार्येकलाप पहाराचे मुनि आणि विनोद चिन्ने भरलल्या जनतेला सोडून अदृश्य रूपातच त्यांच्यापासून दूर निघून गेले (कमल)

विचित्र निर्णय

दुर्लभचयी विक्रमादित्य शाहाननळ परत आला शाहाच्या फाटीवरून प्रत काढून घेऊन ते आपल्या लांडावर टाकले आणि, गह्यो प्रमाण योन स्वीकृत तो म्मसाना-कड चालू लागला बाबत प्रेतात नराणा-या वेताळाने त्याला विचारले— 'राजा, मध्य-रात्रीच्या वेळी या मरणाक स्थानान्त रू हे ज वट उपरत आहेस, ते तू स्वतःच काही द्रष्टित नावण्यासाठी काढ आहेस की तुझ्या कोणा दृष्ट बांधवांसाठी करीत आहेस अशी माझा सनात शका चाहू ह काय तू जर तुझ्या बांधवांसाठी करीत असशील तर ते साध्य झाल्यावर ते बांधव तुझ्यावरून आगच्या मनात आदरच वाळवतील याबद्दल काय खात्री? उदाहरणा-दाखल मी तुम्हा एक राजा व त्याचा पुत्र याची मोष्ट सांगता, एक तुम्ही श्रमही व विस्तरशील ही ऐकताना

वेठाळ गोष्ट सांगू लागला—

प्रवीण काळानेही गोष्ट जाणे महेंद्र-गिरीकर राजा पक्षपाद राज्य करीत होता. त्याच्या मुलाचे नाव होते प्रवीण विवाहा-मंतर अनेक वर्षे वाट पाहून मगच हा मुलगा जन्मला. म्हणून राजाचे त्याच्यावर जरा अधिकच प्रेम होते.

प्रवीण पाच वर्षांचा झाला तेव्हा त्याला अक्षरबोळण करून देण्यात आली, आणि राजाने त्याला सिद्धमुनीच्या गुरुकुलात बसली केले. प्रवीण एक राजकुमार म्हणून सिद्ध-मुनि त्याला विशेष आदराने बाबवीत पाठविले असेल असताच सर्व मुले चटईवर बसत, तर याला सज्जक गादीवर बसवले जाई.

काही दिवस गुरुकुलातली ही सर्व वागणूक, वातावरण प्रवीणला फार आवडले. पण दी जेसा बारा वर्षांचा झाला, तेव्हा तो गेलेली त्याला ज्ञान समजून घेऊ लागल्या कि गुरुजी आपल्याला विशेष आदराने वागवत आहे आणि यामुळे त्याला फार दुःख वाटते. पण काय एक दिवस मुनीला त्यात सगळे विचारले— जाणव, आपण माझ्यात जन्मतः भूलाच्यात असा फरक का करतो?

यावर सिद्धमुनि म्हणाले— 'गुरुराज, पाच गुरुकुलात काय पण इतर कोणत्याही गुरुकुलात तुम्हाला अशीच वागणूक मिळेल असाच आदर दिला जाईल'.

दुसऱ्याच दिवशी राजकुमार प्रवीण कुणालाही न मागता सगरता सिद्धमुनीच्या आश्रमातून बाहेर पडला आणि जवळच्याच एका ज्ञानधर्मि तऱ्याच्या आचार्याच्या गुरुकुलात राहिले झाले. तेथे राहून गुरुजींची सेवासुसुषा करील असे इतर सामान्य मुलांसारखीच कल्पना होती त्यात आपला विद्याभ्यास करू लागला.

या गुरुकुलातल्या वनस्थ गुरुजींच्या पुताशी त्याची गाई भैरवी असली.

काही दिवस अग्रेसर निघून गेली इकडे राजकुमारच्या आश्रमातही गुप्तचर सर्वत्र शोधलाच केलेले होते असेच ज्ञानमुनीच्या आश्रमात सामान्य 'पंचायत' सारखे चालत होते.

असल्या प्रवीण त्यांना मागडला त्यांनी प्रवाणबराबर ज्ञानमुनींनाही घेऊन राजा पक्षपादकते नेले.

खरी हवीगत कळल्यावर राजा पक्षपादाला अथवा राग आला आणि त्याने ज्ञानमुनींना विचारले— 'तुला इतका महकार आहे की तू राजकुमाराकडून आपली बरेपणेवा कळून घेतलीस? त्याप्रकारेच असे बोधित करत की यांनी राजाचा अपमान हो या सगळे राजांचाच अपमान आहे. या अपराधासाठी मी तुला आजीवन कारावासाची शिक्षा ठोठावत आहे.

प्रवीण हा राजकुमार असल्याची गोष्ट मला ठाऊक नव्हती, तेव्हा आपण निरपराधीन आहेत हे सांगण्याचा ज्ञान मुनींनी लूप प्रयत्न केला, पण पुत्र प्रमान आंधळपणे असलेल्या राजाने मुनींच्या विलक्षणपणे मुलीच पर्वी केली नाही.

आपल्या बारा वर्षे निघून गेली प्रवीण असा सतान झाला. एक दिवस त्याच्या मनात आले की राज्यात किंवा आपल्या गित्याचही प्रजेच काम मत आहे ते पहावे.

त्याने सारथ्यापैकी एकाला बोलावून आज्ञा केली— तू एका राजकुमाराचा वेष धारून रथात बस. मी सारथ्याच्या वेषाने रथ हाकापला वसतो. म्हणजे राज्यशासना-

अदल जतनेच मत मला मीट जाणून घेता येईल.

प्रवीणच्या या सूचनेचा सारथी तयार होईना, तेव्हा कोषाने प्रवीण म्हणाला— 'मी तुला हुकूम देत आहे: तू पाहण्या भातेंच गालन केलेच पाहिजेस.'

विचारा बाराची निरुपाय होऊन युवराजाचा पौराण्य जालून रथात बसला आणि सारथ्याचा वेष धारून प्रवीणने रथ हाकात सौम्यपर्वत नेला, आणि तिथे एका प्राचालाही त्याने रथ थांबवला.

प्रवीणला जवळच एक झोपडी दिसली त्या झोपडीत एक गरीब बाई रहात होती तिचा मुलगा आपले फणफणलं होता.

आणि तो बाई त्याला पाणी पावून होती त्याच वेळी प्रवीण शोपडीच्या दारात पोचला आणि म्हणाला- "माई, या देशाचा राजकुमार जन्मल्याला एका शाळासाठी रथात बसला आहे त्याला त्हात जायची पोस पाणी देता ना ?"

हे बोलून एकदाच गरीब बाईचा तो आजारी मुलगा पाचवून म्हणाला बाई, आगदी ताबडतोड घुबराबांचा पाणी दे नाहीतर मुलाला पाणी न दिल्याबद्दल राजा रागावून तुला कडक शिक्षा देईल जे न घेता नाही का त्याने तरीच शिक्षा केली ? मी तर व्याजारीक असतो, अन् मला अबरबेत मी तुलाही मुकलो तर मला कुठ्याच्या जातीने मरवे लागेल !"

मुलाचे हे शोषण ऐकून सारध्याच्या नेपासला घुबराज दुःखाने व्याकुळ झाला अन् मुकाटपास जाऊन रथावर स्वार झाला जोड्या घेतानाच गल्यावर एक चळण आले वळणाळी रथ पोचताच एकाएकी रथाचो दोन्ही चाक भाद्वेर निघाली अन् रथ उलटून पडला त्या अपघातात सारध्याबरोबरच प्रवीणडाही झोक जखमा झाल्या

या घटनेची बात कळल्यावर राजा घबराय रागावला आणि साध्याला दोघी ठरवून राजा म्हणाला- "मरे मारे का ! तू घुबराजाला सारध्याच्या बाबी बसवून स्वतः धातानात रथात बसलास काय ? तू घुबराबांचा हा जो अपमान केलास

त्याबद्दल मी तुला दहा वर्षे कारावासाची शिक्षा देत आहे'

यानंतर राजकुमाराने राजाला एकाठात पाठून शासितले की त्याच्याच सांगण्या- बद्दल सारध्याने वेप बदलला होता, तेव्हा त्याला दिलेली शिक्षा रद्द व्हावी

परंतु पध्दपादने घुबराजाला दाद दिली नाही राजा म्हणाला 'तुझ्यासारख्या भोळ्या तपश्याच्या सांगण्यावरून झालेली तुझ्या जागी बसला अन् त्यामुळेच हा अपघात घडला तेव्हा अपघाताला जबाबदार तोच ! जर काही मोठा अपघात झाला असता अन् मी तुला मुकलो नसतो तर मी तरी मुल्यावाचून जणू शकलो असतो का ?'

यानंतर बोड्या दिवसांनी रात्री वहादे- कन्याची तजर बुकवून एका व्यक्तीक रात्री अत पुरात प्रवेश केला आणि सरळ घुबराजाच्या शयनकक्षात पोचून त्यात त्याला भोसकण्यासाठी हात उचलला !

परंतु त्यावेळी घुबराज जगायच हान' म्हणून त्यात त्या व्यक्तीचा हात पिरगळून त्याच्या हातचा मुरा काढून घेतला यानंतर त्याच्याकडे निरखून पाहिले तेव्हा त्याला बोळवून प्रवीण बाबूचर्यचकित झाला !

त्याने विचारले- "अरे, कसला तू ?

यावर तो मुकव म्हणाला- "हो हो' मुबराज योंच हो' तुझ्यामुळेच बुधदेबावर मोठा अन्याय झाला मला त्यावेळी काढले की तू अजून लहान आहेस तुला त्यात

काही दोष नाही. परंतु आता तर तू पुरेसा बोंडा सारखा आहेस. अजूनही गुळजीवा मुक्त व करवडा गप्प असून राहिलास याचा अर्थ काय? म्हणून शेंवटी मी निव्वय केला की तुझ्यावरील आत्यंतिक प्रेमातून तुझ्यासाठी इतरांपर ब्रह्माचार व अभ्यास करणाऱ्या तुझ्या बहिलोवा जागला बडा शिकवावा. यशस्वताच मी एकाद्या छावसारखा तुझ्या बाग आगून मीच तुझ्या बहिलाच्या चाकाचे बिभट काढून घेऊन तुला अपघात धडवला.”

प्रवीण यावर काही शोळणार हलक्यात एझारेकरी तेथे दाजें आणि वल्लभला बंद करून घेऊन गेले. राजाने त्याच केळी गुलाबणी करून वल्लभला फाखीची शिक्षा

सुनावली. सकाळी हाताचे फाखीची अमलब जावणी करण्याची सूचनाही त्याने दिली.

परंतु त्याच रात्री प्रवीणने एक आश्चर्य-कारक निर्णय घेतला. त्याने सर्व सेना ताब्यात घेऊन राजाच्या तुरुंगात बंद केले आणि स्वतः काय 'राजा' म्हणून घोषित केले. त्यानंतर प्रवीणने वल्लभची फाखी रद्द करवली. ज्ञानमुनि व सारथी रानाही त्याने मुक्त केले आणि त्यांना तो म्हणाला- "माझ्यामुळे तुम्हा तिघांना अपराध नसतानाच शिक्षा भोगावी लागली, याबद्दल मी तुमची क्षमा मागते. माझी तुम्हाला बाधा बघी. चिन्ती आहे की शासनाच्या काळात बाजपासून तुम्ही मला मदत करा. आणि मी केलेल्या चुकीचे अंशकः का होईना, परिमार्जन करायची मला संधी आहे."

परंतु ज्ञानमुनि आणि सारथी या दोघा मोही प्रवीणची विनंति अमान्य केली आणि ते दोघाही तिघून तिघूच बंसे.

मग प्रवीण वल्लभला म्हणाला 'मित्र, तू माझा साजरी चिटणीस म्हणून सदा माझ्याजवळ रहावेच अशी माझी मुला विनंती आहे."

वल्लभने ताबडतोब ही विनंती मान्य केली. वेताळाने इतकी गोष्ट सांगून म्हटले "राजा घाणामुनही आपल्यावर अचिर प्रेम करणाऱ्या आपल्या पिण्याला प्रवीणन

केलेत का ठेवले? त्याचबरोबर दोन वेळा आपली हत्या करण्याचा प्रयत्न केलेल्या वल्लभची फाखीची शिक्षा रद्द करून डलट त्याला आपला साजरी चिटणीस म्हणून का नेमले? ज्ञानमुनि व सारथी या दोघांनी प्रवीणला मदत करायला नकार का दिला? या प्रश्नांची योग्य उत्तर माहित असूनही नु दिली ताहीस तर तुझ्या मनाकाची सकल छळ होऊन जातील."

यावर विक्रमादित्य म्हणाला, प्रवीणन मुक्त केशात जाऊन जेव्हा परीस बाईच्या आजारी मुलाच्या तोंडचे उद्गार ऐकले तेव्हा त्याला कळून चुकले की आपले वहील नयांदेष्टा बाबत पुनर्वास्तव्याच्या आहारी जाऊन अननिदेला पाव होत आहेत त्यानंतर सारण्याच्या नोमतीतही काहीस असव बडक. सारण्याने आपले निर्दोषत्व सिद्ध करायचा प्रयत्न केला, तरीही त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष करून राजाने त्याला भारवासाची शिक्षा दिली. अवापचित्स्फितीत त्याची हत्या करायला आलेल्या गुडकुळातीक

सहाय्याची वल्लभने ज्ञानमुनीच्या कारा-वासाबद्दल बोलून प्रवीणच्या मनात ज्ञानोदय केला. या सर्व घटनांच्या बाबारे प्रवीणने निर्णय घेतला की जोपर्यंत आपले वहील राज्यकारभार पाहतील, तोपर्यंत त्याच्या हातून कुणा हा कुणावर अन्धम होतच राहील आणि तोपर्यंत कुणाला बरोबर न्याय मिळणारच नाही, या विचाराने प्रेरित होऊनच प्रवीणने स्वतःला 'राजा' म्हणून घोषित केले आणि आपल्या पिण्याला राज-महालात बन्धी केले. ज्ञानमुनि आणि सारथी यांनी त्याला मदत करण्याचे अक्षासाठी अमान्य केले की, राजाच्या सेवेत धोका असतो हे त्यांनी अनुभवले होते. परंतु वल्लभने मात्र प्रवीणच्या मनातले परिवर्तन बरोबर ओळखले आणि त्यामुळेच तो त्याची विनंती अमान्य करू शकला नाही."

अशा प्रकारे राजाचा मौलबंग होताच प्रतापीक वेताळ प्रतासह मर्त्य होऊन पुन्हा त्या साहावर जाऊन बसला. (कल्पित)

बाईबा

आत्माहुति

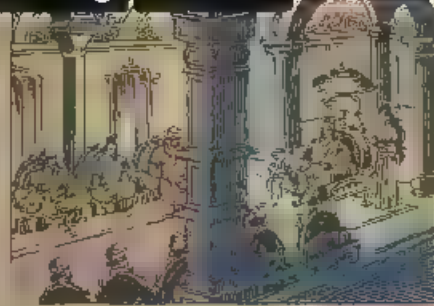
एकदा प्रेमपिरीच्या राजाच्या खजिन्यातून एक हजार सुवर्णपुर्ताने चोरी झाली. चोरान्या पकडल्याची जबाबदारी राजाने युक्तिबर्मावर सांगिली, पण त्याचबरोबर अशी जट्टी मातली की-युक्तिबर्मामे दुसऱ्या दिवशी सुवर्णपुर्ताने चोराला पकडले पाहिजे, नाहीतर त्याला स्वतःमार्गे आत्मबर्मादात करावे लागेल.

युक्तिबर्मामे राजाची अट मान्य केली. आणि म्हणजे- महाराज मी जर चोर पकडू नकळी नाही तर माझ्या आत्माहुतीतून त्याला जखम एका मंत्र्याने पण करावे, कारण चोरी झाली ही माझ्या हाकी न सत्यपणा तो नकळीच मीला भेड्याची जखमा पाहिजे "

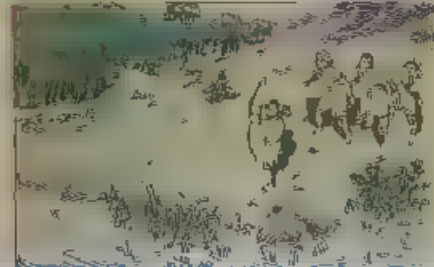
दुसऱ्या दिवशी सुवर्णपुर्ताना काही नटका करी जखमांनाच बरबारात हजार जखमेच्या राजाकडे युक्तिबर्मामे निवेदन केले- "महाराज, मी चोर पकडू नकळी नाही मी आपला जखम तुमि करणार आहे. तुमं कष्ट माझ्या विवेकीयगामे आपण चोराला मंत्रीपर देऊन माझ्या आत्मयाचा कांति प्रदान करावी "

"जब महाराज आपला रवी म्हुणून आपण माही त्रिमुक्ति करा," असे म्हणत कोणाधिकारी ओठवा पळवलेले जडूर जमा राहिला.

जब कथ गतिम ! राजाच्या जाळने सैमकरी कोणाधिकार्याला कैद केले ! राजाचे युक्तिबर्माच्या मुक्तीवर खूण होऊन त्याच्याकडे प्रसन्नतेने पाहून त्यालाच आपले मंत्रीपर बहाल केले आणि त्याचा वत्कारही केला.

राजाचा दोन बायका होत्या. त्याची प्रथम पत्नी कवीय वंशातली होती. तिच्या मुलांचा 'नंद' असे म्हणत असत आणि दुसरी पत्नी शुद्र जातीची होती तिचे नाव मुरा. तिच्या मुलाच नाव चन्द्रगुप्त पुरेचा मुलगा म्हणून त्याला 'योग' असेही नामाभिधान प्राप्त झाले होते तो बराचमान्य प्रतिभावान म्हणून प्रसिद्ध होता. तोच राज्याचे सेनापतिपदही भूषवीत होता.

मुरेचा हा मुलगा चन्द्रगुप्त लहानपणा पासूनच बुद्धिमान, ताकत, वराक्रम इत्यादि गुणांतही विशेष प्रख्यात होता. मोठेवारी, शासकपणा इत्यादि अजिबात विद्यांप्रसंगेही तो बंदोबस्ता अक्षिप्त प्रवीण होता, म्हणून सर्वत रयाची खूब प्रशंसा केली जाई.

भारताच्या कथा :

मुद्राराक्षस १

जेव्हाचो वचनपुत्री सखीपतिदि नाकावा। राजा मयध देशावर राज्य करत होता, त्याच्या दरबारात तसे प्रकारे बांध आणि सामने जसा 'राक्षस' नावाचा पंडी होता. या मल्याच्या बांध सत्त्यामुळे राज्यकारभार पार बुरळेत चालत असे.

राजा तदधीनस्थितीची मृच्छुकामय अवस्थे
हाला त्यावेळी भारत म्हुणुन तिलास
नादन या सीधने वसवे नंद इत्यक
सायक नव्हीत, वसव विचार मोठ्या
अंशाने राज्याने प्रकट केला वग
त्यामुळे नंबांच्या मनात वन्देगुदाबद्दल
द्वेष उत्पन्न झाला

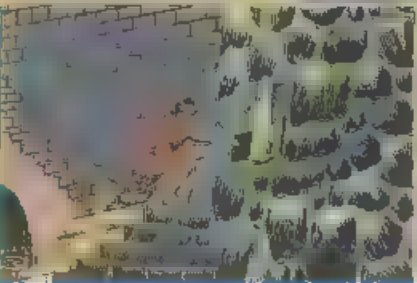
इतकेच अन्न तबाली वाटून झाले तर
तर कोणाचेच पोट भरणार नाही, अन्
मज्जीमय मरावे लागले म्हुणुन बवांनी
बर्बाद करून कसा विषय घेतला की
गरायेच ते अन्न रोज खाऊन जगावे
जाणि नव्हीत या कृतीचा मूढ ध्यावा
त्या निर्णयाप्रमाणे ते अन्न केवळ
चन्दगुजब झाले असे

राजांच्या मृच्छुकामय अवस्थे मीठे वस
समुळे नष्ट करण्यासाठी कारस्थान
कळत एका मज्जीमय मीठे वस
वेडा भावना आणि चन्दगुदाचा त्याची
पत्नी व मुलाबाळांसह एका गळवरील
बंदी म्हुणुन बंद केले

इतके चन्दगुदाचा ज्येष्ठ भाऊ पव-
धाम्या विवाहासंगत बसला काही
दिवस येथेच एक दिवस वन देशा-
तून एक राजदूत प्रयाणाच्या दरबारात
गेली. ती आपल्या राजाच्या बलिदे
आपल्याबद्दल एक वसव्या मीठे
वसव्यासाठी घेऊन कामा होला
दरबारात विद्वत्समंजसोर त्याने ती
धमक्या ठवला आणि त्याचे उत्तर
संगीताने धमक्या दिने दरबारात
कोणीच ती समस्या सोडणू शकत नाही

तळवरील बंदी बनवेल्या या वगि-
राजाला नंदीच एक वेवसा एका
मज्जीमय केवळ एकाच मावसाचा
पुरेसे लक्ष व पाणी देत असे

देव्या मज्जीमय मज्जीमयकी एकवर्ण
म्हुणाला- महाराज कारागृहात बर्बाद
असलेला चन्दगुदाच बर्बाद वगि-
राजाला नंदीच एक वेवसा एका
मज्जीमय केवळ एकाच मावसाचा
पुरेसे लक्ष व पाणी देत असे

कायानुहाचे वार उचळते गेले तेथे फक्त चक्रवर्तुषाच विळंत राहिलेला होता ! बरोबर एक वर्षांनी आज तो बाहेरचा बस पहान होमा ! त्याला स्नान करीत मगधुच जागले मोठ्या भिव गंगे जन् राजवत्वं नेसवून त्याला ती समस्या सांगितली गेली.

चक्रवर्तुषाने राजवत्तेत प्रवेश केला आणि बंगदेगावून आलेल्या राजवृत्त काढी पस्तुल केलेली मयम्या त्याने घुलकी-सरती सोडवून दाखवली पावर संपेच दरबारी बल्यन्त आनन्दिता क्षति आणि त्यांनी चक्रवर्तुषाच्या बुद्धिमत्तेची अनेक प्रकारे लाटीत केली !

यानंतर सफातबांनी मोठ्या जत्या हाणे चक्रवर्तुषांना एका हत्तीवर बसवले व त्याला फिरवत त्यांच्या बरी नेटक पोचवले बलाप्रकारे चक्रवर्तुषा अचानकच अनिष्टाच मोकटिय बनला. जमनेचे त्यांच्यावर पसरच अंश बहले. त्यामुळे अचानकच पिकल नंद हुन्हा त्याला नीवत ठाकू लागले नाहीत

(कथेत)

पिशाच तस्णीची इच्छा

शांतावर शाचच्या उत्तर दिशेला एक चिंचेच बन होतं. ते ओलांडून गेल की एक उंच टेकडी होती. त्या टेकडीवर देवी दुर्गेच एक देऊळ होतं. या चिंचेच्या मनात एक पिशाच तस्णी बंडून एका झाडावर राहू लागली गावातले लोक बन ओलांडून, टेकडी चढून देवीच्या दर्शनाला जाऊत हे पाहून तिच्या आश्चर्य वाट आणि त्या लोकांचे काळ पाहून दुःख ही वाटे. देवी-बदलही तिच्या मनात असूया उत्पन्न झाली. दिवसामुळा इथे अंधारच असतो या मनातल्या खेच झाडावर भी रहात असलेली पाहून मुढा लोक इतक्या कष्टाने टेकडी चढून का जातात? त्यांना काही अजबपण असेल तर ती भी नाही का दूर करू शकतात? अय त्या पिशाच तस्णीच्या मनात येई, त्या गावातला एक जनवान माणूस, एक मध्यम वर्गीय माणस आणि एक गरीब

स्त्री असे तिचे बरोबर अगदी न चुकता देवीच्या दर्शनाला जात. एक दिवस तो जनवान माणूस सूर्यास्ताच्या वेळी देवीचे दर्शन उरकून गावाकडे परत जात होता तो चिंचेच्या वनात पोचला न पोचला तोच या पिशाच तस्णीने झाडावरून त्याच्या पुढ्यात खंडी पारली. आणि तो म्हणू लागली—“जाण विचारे रोज मोठ्या कष्टाने इतक्या दूर चालत येता. रवा देवीने तुमच्या काही जडचपी आतापर्यंत दूर केल्या का? ती बुदकीसरती तुम्हाला तुमच्या अजबपतीतून सोडवू शकते”

तो जनवान पहिल्याने तर अचानक ते पिशाच पाहून धावडानच केला, पण तिच्या मोठ बोलठाना पाहून आपले धैर्य एकवटून म्हणाला—“माझ्या अडचणीबद्दल मी काय शत्रु? माझ्याजवळ बन, जमीन-जुमला

कल्याची कसतरता नाही, पण काय हांडू! मला पलभरही शोध बत नाही.

पिशाच तहणीं त्वा घनवान भाग माझ्या अस्वस्थतेच खरे कारण बरोबर ओळखल आणि ती त्याला म्हणाली— "हे पहा, आज रात्री पासूनच तुमची ही अडचण दूर होईल, पण त्या बघण्यास तुम्ही एक मंदिर साक्यासाठी या बिचक्या ननात बायल पाहिजे कवून?"

"माझी अडचण खरेच दूर झाली तर मटक्यात मी तुझ देऊळ बांधून टाकीन" असे म्हणून तो मगूस तिथून निघून गेला थोड्या वेळाने तो मध्यमवर्गीय माणूस त्या कनात आला.

ती पिशाच तहणी त्याच्यासमोर बाऊन म्हणाली— 'तुम्हाला नियासतपणे दचळात गात्राच मी पहाते. मगही माझा असा अंदाज आहे की त्या देवीन तुमचा इच्छा काही पुरी केली नाही. बरोबर?'

नशिबाचे साथ अमेळ तर ना! ते असल तरच आपली इच्छा पुरी होते." तो मध्यमवर्गीय माणूस म्हणाला.

आताच समजून चालू की तुम्ही इच्छा पूर्ण झालेली आहे पण त्या बघण्यात माझ एक काय कराव लागल तुला एका श्रीमंत भागवान भाक्यासाठी हवे एक वेळत केलस आता तुम्हा काम अस, की तू रोज या देवळात दिवा लावायचास, काय?' त्या पिशाच तहणीने आपली अट मागितली.

'माझी इच्छा पुरी तर होऊ दे! माझी एक पचवीस वर्षांचा मुलगी आहे. मुंडा घामशी देपल नसवामुळे मी तिच लग्न करू शकत नाही.' ती म्हणून म्हणाला.

मी प्रथमच तुम्ही अडचण ओळखली होती. तुम्ही अडचण संपलेली आहे आता तू घरी जा आणि बघ माझ म्हणजे खर आहे की नाही ते!" ती तहणी म्हणाली.

तो म्हणून गम्यावर आणखी घाबरला बळाने ती गरीब बाई जाली निकडून या पिशाच तहणीने तिचीही कोकशी

वगैरे करून फुटले— मी तुम्ही अडचण दूर करते नस, तू माझ एकन काम करायचेस या बनत जं देऊळ बांधस आदेल तिच तू आपल्या माधवाच्यात. आताचच जना आणि उत्सव साकारा करवायचास."

बाबर ती विचारी बाई म्हणाली— माझी अडचण दूर झाली तर मी मुंडा रवा खन्नत उत्सवात नाचून आन गाईन. माझा नवरा पयका रावड आहे मला मारझोड करीत असतो.'

"तुला आता नमली अडचण रहाणार नाही नस, बरी जाऊन पहा त्या पिशाच तहणीने तिची समजूत काढली आता ती पिशाच तहणी स्वप्न पाहू लागली की त्या वतात तिच्यासाठी देऊळ बांधल सलय दूरदूरचे लाकडी तिथे थऊन पुजा-अर्चा करायत-काय न काय!

दुसऱ्या दिवशी संध्याकाळी त्या घनवान भागवाना बनाव येतात पाहून तिने विचारल— "आता माझा मंदिराचा प्रायागरची कधी करशील?"

तो श्रीमंत माणूस थिडून म्हणाला— "सर्वात जागी मी मुळाच गावून टाकायचा मुहूर्त पहातो यांच! साक्या सगळ्या घनाचा कोळसा करून माफ्यास काय? आता बघा हाकत मंझी संरति होती तशी करून राक, नाहोतर पहा मी माजिन

बोलावून तुला जमिनीत पाडून टाकीन समजलीस?"

गावून टाकायची धमकी ऐकून ती पिशाच तहणी भयाने कापू लावली आणि म्हणाली— "असं नको करू आता! तुम्ही घरी जाऊन पहा, तुमच्या घरी सर्व होतं तसे झालेलं असेल."

न्यानंतर पुन्हा निकडून आल्या त्या मध्यम परिचिततेच्या माणसाना पाहून तिने विचारले— "तुम्ही अडचण दूर झाली ना? दिवा लावतात माझ स्मरण केलस की नाही?"

दिवा लावण्याऐवजी बुड्यासाठी होम स्मरण आहे. मी आपल्या मुलीने खल

करायला असमर्थ आहे म्हणून सांगितले तर तु मिला तरुण मुलगा करून टाकलास' तु मिला पुन्हा परिहयान्नाखी करून टाक, नाहीतर ' भाविशान या मुहूर्तान म्हाटले

हात जोडून ती म्हणाली- "होम नको कर बाबा, बरी जाऊन पहा तर जरा!"

शान्तर हावया वेळान तो गरीब बाई रागाने धुमयत अन् जोरबतच तिथ बाकी पिशाच्च तरुणीने विचारले- "जोही, तू उत्सवात नाचणार आहेस ना? आता पासूनच बराबाला सुखात नेलीस काय?"

हा प्रश्न ऐकून ती बाई आणखीनच उत्तेजित होऊन शेतजोड लागत म्हणाली "जरा अन् उत्सव कसला? याज, तुला खडुवातच पुरून टाकते तुला म्हाटले होत की मगना नबरा वारु पिऊन मारपीट करतो आणि माझ्या कमाईचे पैसे घेऊन जातो, तर तू त्याला लकण्याचा रोगी बनवसस?"

मग काय! ही गरीब बाई पिशाच्च पद्धतीला शिबींगाल करीत चालू लागली.

आता त्या पिशाचीला चाटलं की हव जाणा म्हणवान आपल्याला घोका आहे

हा विचार मनात पक्का ठसण्यावर ती पिशाच्च तरुणी निघून घराची आणि जंगला तऱ्या एका मोठ्या पारंग्या अमलेल्या वहाय

आऊन बसली तिचे बसून रागाने ती माठयान म्हणाली- हे जोक तबं मोठे चुपट आहेत

त्याच व्हावर कायम रत्ताणारी एक पिशाच्च म्हणारी हिना ओरडा एकून एकदम हवकली अत तिने डोळ उघडले. पिशाच्च तरुणीकडून मव हुकोमत जाणून घेतल्यावर तिने तिचा भमजापले-

'हे तब, सगळी चुक कर म्हणज तुझीच आहे माणस देवान्या कास्तीचो पूजा करतो पण कोणी पिशाच्योच्या जादुविशची पूजा नाही करीत. तबच, देवळ ही देवांसाठी बावली काताग बापल्यासाहल्या पिशाच्यां- साठी मज्द, कळत का' तू जात। या अनुबधाने सहाजी हो, आपला स्वभाव बदल. भावाकडे कधी जाऊ नको इधच या जावावर रहा आपली भुकाटयाने

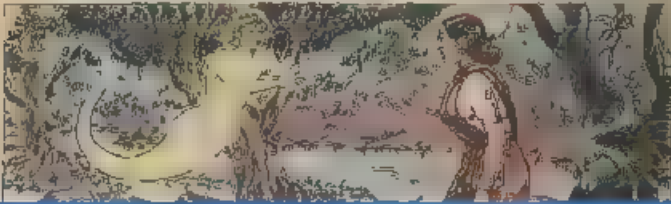
कुण तरुण साना त्याच्या मीदर्ये आणि बलनराजनामुळे गोबुळांतील सर्व स्त्रिया त्याच्याकडे आकृष्ट होऊ लागल्या. एके दिवशी मध्यरात्री आपल्या शरीरावर गोपिकांना वर्तुळात उभे करून कुण त्यांच्याशी कोठविनोवत मग्न होता. त्याच वेळी वरिष्ट नावाचा एक राक्षस एका भयंकर देवाच्या रूपात जोराने हुंवरत तेथ कुणाचा अंत करण्यासाठी यत्न पोचला.

जेनाचे ते भयंकर रूप व त्याचे भयानक हुंवरणे पाहून सर्व रोपस्त्रिया बावस्थ गेल्या व जोतं हव करून कुणाच्या मगो यत्न उभ्या राहिल्या.

सर्व गोपिकांना बौर देऊन कुणाने आपल्यावर कुणा का घेणा आसल्या

बैलाची खिचे घवे वळ एकवटून आपल्या दोन्ही हातांनी घट्ट पकडली आणि त्या बैलाला एका जागी बांधून टाकले. नंतर त्याची मान फिरवतून त्याला जोराने मान उकलून दिल. ताकातोडातून रक्त ओकत तो बैल निबीव होऊन जमिनीवर कोसळला. बाता फुट मापिकाच्या जिवान जीव आता ये कुणासा घेउन तीउ परभस्न त्याची स्तुति करू लागल्या.

इकड कुण गोबुळात झळान व निर- निराळया श्रीडा करण्यास मग्न होता, तर विकडे मबुरेत कंसाचे घावे इषाणजे होत. चिरनेने तो व्याकुळ होऊन गेला होता! जिवंत असून मेल्यासारखी त्याची अवस्था झाली होती! एक दिवशी त्यान आपल्या

संमर्शवर्तमान उम्रसेच वसुदेव संयुक्त, अर्धक कंयक वारुण निपुण बध्मण आणि जल्य पदु व भीमवर्तनी सर्वे प्रमुख व्यक्तीना प्रोत्सावून घेऊन त्यांचा म्हणजे

“जाण सर्व बुद्धिमान अहिंस, ज्ञानी आहारा कोणत्याही कठीण संस्थेचे उत्तर शोधण्याचे सामर्थ्य आपणात आहे. जाण सर्व माझे परमहितांही आहारात परंतु आतां मी एका भीतिचा संकटात सापडलेला पाहूनही जाण माझी उपेक्षा करीत जाहारा संदर्भापाचा मुलगा माझा ईश्वरार्थ करायच्या भावे लागला आहे. तो एकाही उपेक्षित रोगासारखा, बायुची सवव विळाखेळा अंधासारखा किंवा एकाचा विषवृत्तासारखा

दिवसेदिवस अधिकाधिक विकसित होत राहिला आहे. खूब डोकेंतोड करूनही मला समजत नाही कि कसली शक्ति घेऊन तो जन्माला आला आहे! अर्ध वाटत की तो बहुधा काही देवांस घेऊनच जन्मला असला पाहिजे.”

तस पुढे म्हणाला-

‘जाता राजसमीरंत कैकळी केजीच काय तो बाकी आहे आपल्याकडे! आणि कैशीचाही कुण्याच्या हातून निकाल लागला तर पुढची पाठी माही म्वत रीव! ज्याला केवळ इतरांचा मारून टाकण्याचाच छन्न आहे तो मला काय सोडेल? मुळीच नाही सोडेलच! आणि कुण्याचोच बल-पराक्रमाने जवळ जवळ त्याचीच जरोबरी करू शकणारा बलरामाही आहेच! तर म्हणजे मारवान मला गर्व काही सत्य सांगितला आहे. देवकीने माझ्याशी ज्या भुलाळा जन्म दिला, त्याला वाच वसुदेवाने रात्रीच्या रात्री जाऊन नन्दाच्या घराजवळ निजघर लावला आलेली बुलगी वज्र हा परत आला आणि तिचा देवकीच्या कुशीत आणून देवळे तो मुकरी ही माझ्या हातातून बाघून आकाशात उडाली आणि ती जाता विन्ध्यकासिनी देवी होऊन बसली आहे! आजपर्यंत इकडे माझा अत्यंत निकट हितांही असल्याचे वाटू करत असतामाच

यादोळा

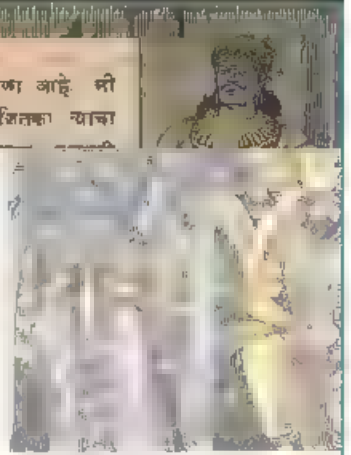
रघाने मला मोठा पणा दिला आहे मी त्याच्या जितका मान दिला तितका त्याचा

तत्कापि किंचिदुनी त्याहूनही

अधिक त्यात भाव्याशी होत केला आहे

नंतर कंसाने वसुदेवाकडे वळून म्हणजे-

“मी तुमचा मनातला विचार ओळखला आहे. तुला आपल्या पुत्राकरडी माझा वध करवून त्याला मधुरेचा राजा बनवून त्याच्याकडून इथले राज्य करवायचे आहे पण एक गोष्ट तुला माहीत नाही असे दिखते-माझाच इन्हाही जरी पृथ्वीवर आला तरी तो माझे काहीही वाकड करू शकणार नाही. इथच तू भगता सापडलास वध! तू स्वतः चक्रवर्तीच्या घराण्यात जन्मलास, लहानपणापासूनच माझ्या वडिलांच्या छत्र छायेत वाढलास. माझ्या बहिणीशी लग्न करून तु अखिल वादबकुलाच्या मुहस्यानी पोचलास असा इतक्या सायकीचा तू मजगून-इतके निष्ठ कर्म करायला त्मार झालास! तुझा पाप तुलाच लसलाय मा तुला वध करणार नाही, मी आजपर्यंत बन्धू, मित्र किंवा आदरणाची इत्ता केला नाही. तुमचा जपरापाची विता म्हणून मी तुला मारून इथून हाकळून वेड घाकतो पण अक्षही करायची माझी इच्छा नाही. तुला इथून स्वतःच जायचे असले, तर तू जाऊ शकतास, रघुयचे जसेल तर रहा’

नंतर मीजवशी माराकड वळून कंस

म्हणाला- मी या वर्षी आपल्या धनुष्याचा एक मशान उत्सव साजरा करायच ठरवत आहे. त्यात भाग घेण्यासाठी दूर दूर देशचे राज, पद्माराजे इथे येणार आहेत. पुष्कळ दिवसपर्यंत त्यांना मंजवात्या साव्या लागतील. मोक्षदातून खूपसे दूध-दही-गुण अन् जगली मद्य वगैरे जिन्नस मायालावे लागतील. तेव्हा तू मीकुळात जाऊन त्या क्रीडांना भाग घे. कि वेलवर दूधे सर्व जिन्नस पोत्रादला हवंत परतताना नन्दापास व त्याच्या परिवाराच्या लोकांना बरोबर घेऊन ये. आपला भावा बलराम अन् कुण्याला महापला माझ मन स्वाकुळ माल

वाहे सो ऐकल आहे की ते दोघे मोठे बकशाळी बन् पराकभी आहेत. तू त्यांना नीट समजावून पटवून दे कि भी खरीखरीच त्यांना पहायला कार उल्लुख आहे! त्यांना माझ्याबद्दल विश्वास वाटेल असेच बोल पाव्याली! इथे माझ्याजवळ दोन गबरदस्त पहिलवान आहेत, त्यांच्याशी त्या दोघांची कुस्ती लागून भी त्यांची परीक्षा घेणार आहे तू त्यांना बेकन येण्यात यशस्वी झालास तर तू माझ्यावर महान् उपकार केलेस असे मी समजून. कदाचित् हा बसु-देव तुला कोन भरावया प्रयत्न करील, पण तू त्याचे मुळीच काही ऐकू नकोस! आताच तू गोकुळाकडे प्रस्थान कर."

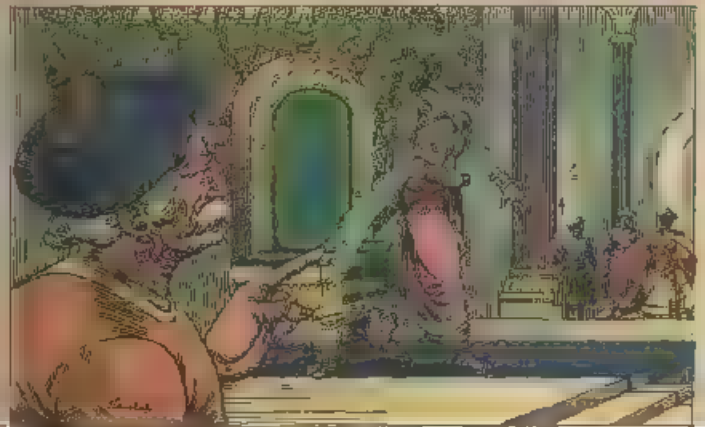
कसाऱ्या परिवारातील अनेकजण कुण्याला प्रत्यक्ष देवाचाच अवतार मानत अकूर अशांपैकीच एक होता. कुण्याला प्रत्यक्ष वहाण्याची कुंजी मिळून आपण तरून जाणार-म्हणून तो मनातल्या मनात कारून आनंदित झाला! आणि कसाऱ्या विरोध घेऊन रयावर स्मार होऊन तो तांबडतेने गोकुळाकडे निघाला

सामान्यनात नताने नसुदेवाबद्दल जे अपमानजनक आरोप अवगळणारे केवळ ते ऐकून अधिकांश खोशखोश्या फारच दु:ख वाटले, परंतु कसाविरुद्ध काही बोलण्याची पोशी घडले नाही. परंतु त्यांच्याच सर्वांत सयोजक माणूस अंघक मावाच्या एक पादक होता, त्याने मात्र मोठ्या निमंत्रणाने कसाऱ्या म्हटलं-

कसा, तू जाता व काही बोललास, ते राबोचित खासच नव्हे. शायचा पुढचा काही विचार न करता एका वयावृद्ध माणसावर दोषारोपण करून त्याला कोठून काढणे उचित नव्हते. असका व्यवहार करून तू आपल्या आईवडिलांच्या व न वंशाच्या नावाला काळे कासले आहेस! नसुदेवाने आपल्या मुलाचे प्राण वाचवण्यासाठी जपकल तर तू त्याला दोष लावतोस! मातापिता आपल्या वंशाचे रक्षण करण्यासाठी किती संकटे सेकतात हे काय तुला

माहीत नाही? तुझ्या आईबापांनीही तुझ्यासाठी किती यातना सोसल्या असतील! त्यांच्यामुळेच तू इसका भोला झालास ना? तुझ्यागे आपली मैत्री न तोडता आम्ही तुला चिकटून राहिलो हा आमचा मूर्खपणाच साळा म्हणावया! आमच्यापेक्षा तो अकूर किती भाव्यवान! कुणाचे दर्शन घेऊन परत येणाऱ्या अकूराचाच तुला तेजरेन पाहून आम्ही उद्धळत जाऊ. कुण दय आलाच, तर तुला मृत्यु निश्चितच समजून रहा तुला मरत कणायका कोणी उरणार नाही तेव्हा आताच तू गोकुळात जाऊन त्याच्या वरवी याचना केलीस तर तुला तरंगनाय आहे" अंघकाचा हा सल्ला ऐकून कस रागाने देडा झाला, आणि

त्याबद्दी आपल्या जासनवरून उठून तो सवायचनावाहेर पावला झाला! नंतर हत्तर सवायदही आपापस्या निवासाकडे परतले. अकूर गोकुळात पोचण्यापूर्वीच कसाने केही टाकसाला बुन्दाबनस पाठवले. बोव्याचे रूप घसलेला तो रासस बुन्दाबनात पोचून तेथे चरणाच्या शायीगुरावर व गोपाळावर नाकून येला. त्या अयानक घोड्याला पाहून सर्वच गोकुळावासी अयभीत झाले तो घोडा तेथील जनाधरांना चिकून त्याचे मांस खात होता, त्याचे रक्त पीत होता! त्या राक्षसाने ननातच्या गुरांना सर्वनासा केला. नंतर त्याने आपली संक्रीत गोपाळाच्या घराकडे प्रलवली! त्याला दुस्म येताता पाहूनच बाबरलेले गोकुळ-

जोर काव! मोहपाया सारा बायेस
जामच्या जागीज धिरन्यासारखा झाला!
आता कुण्याच्या पकडीतून सुटही शकत
नव्हता की त्याला आता जावही शकत
नव्हता! शेवटी जमिनीवर आपल्या टापा
आपटस आपडत सर्व अवसान गडून मारून
तो जमिनीवर कोसळला! त्याचे बोळे
बाहेर निघाले कुण्याने त्याची जीम खेचून
कावली, त्याचा गळा विसून काढला, त्याचे
दात पाडून टाकले आणि त्याच्या बगलेत
मुष्टी मारून मारून त्याची दाऊज इत्या
केली!

वासी जन कुण्याच्या आत्म्याला पावले.
कुणाने त्या सवांना अश्व दिले व त्याने
जोराने आठवा जावून केशीना जास्तच
महकावले! या आठवांमळे बांध्याला
जास्तच पैस आला. कारीकडे जाय नव्हतून
आपले तोंड वाचून आपल्या अश्वाने काढा
बाळवत तो एकदा मेसूर जिकारुला आणि
त्याने कुण्यावर हुला करायचा विविधा
घेतला! आपल्या बांध्या पायावर उभा
पडून बुडील टापा खेचून तो कुण्यावर
उडी घेणार, तोच कुण एक बाळव मागे
सरकला आणि भावला हात मोडल्या
तोंडात कोवून त्याने त्याची जीमन बट्ट
पकडली

केवळ भळव पडलेला पाहिल्यावर गोबुल-
वासी लोकांना भीर आला. त्यांनी जीम
वचस घेतला. नंतर कुणाला बेडन
सर्वांनी त्याचे अभिनन्दन केले. गोपिकांनी
कुलाचे हार घडून त्याचा गळा मरून
टाकला! त्याचवेळी वदस्य रुपात आकाशा-
तच बांधून मारत कुणाला म्हणाला-
वत्सा तुला पाहिलेच आहे की मी
कलाहप्रिय-कलाहाम्या-आहे! म्हणूनच तुला
हे वृद्ध पत्नीयासाठीच विशाच करून मी
वेनलोकातून आलो आहे तू आता जो
पराक्रम केलास, तो केवळ इन्द्र आणि
शिवालाच वाच्य होता इतरांना वाच्य!
इन्द्राकही कठीण गेलं असते अशा केशीचा
बघ तू मांड्या सहजपण केलास याचा बघ!

बांदीचा

केलास म्हणून व 'केशव वा बाबा'ने प्रसिद्ध होईल." असे म्हणून तारत निघून गेला.

या जवळीक उत्तम भव्य ओडलेल्या रचाने वाक्य होऊन मने कुठे ही न थांबता अजून चौकुळाजवळ येऊन पोचला. सूर्यास्त होऊन वारी बाजूंना हळूहळू अंधार पसरू लागला होता, ती अंधार बाजूला सारत आकाशात चन्दाचा उदय झाला चौकुळात सर्वत्र एक प्रकारचा कोलाहल भरून राहिला होता. सर्वजण गोपाळांची आणि आपापल्या गावीची तांबे घेऊन त्यांना हुंकारत होते, चार काढ्यांचा चुटूकचुटूक आवाज येथे झाला अशा कोलाहलापुढे चौकुळाच्या अध्यावर बाळुर आपला रथ घेऊन आला घोड्यांचे अंतरावर कुण-बळुरांमधी जोडी पाहून त्याला फारच आनंद झाला इतक्या रयानून उडी मारून तो कुण्याजवळ पोचला आपला परिचय मागून मोठ्या श्रद्धा अन् मक्कीने त्याने चरणस्पर्श करून कुण्याला

प्रणाम केला कुण्याने त्याला आपल्या हाताने वर उठवले आणि त्याला आलिंगन दिले। तंतर त्याला कुठेत प्रस्न विचारून बळुरांमध्य कुण त्याला आपल्या घरी घेऊन गेला.

अक्रुराच्या बोलावण्यावरून नन्व व इतर बळीवृद्ध गोपाळ त्याच्या जवळ आला त्यांना अक्रुर म्हणाला,

"कस भद्राराजाने आपल्या घनूष्याचा एक मोठा उत्सव करायचा संकल्प केला आहे आपण सर्वजण स्वतः त्या उत्सवासाठी येऊन आपापले चुल्क जमा कराने मेळवाव्यासाठी दूध, दही, काणी आणि जगली मस बर्भरे येतांना आपल्या बरीबर घेऊन या. आपले मागे बळुरांम व कुण यांना उत्सवात मला घेण्यासाठी कसान विशेष प्रामुख्याने मायूनज दिले आहे आपण सर्वजण ताबडतोब रवाना होण्याच्या तयारीला लागू पण या दोघींना मात्र मी द्याताच आपल्या रथात बसवून घेऊन जातो."

कासपांची कवटी

फार वर्षांपूर्वी सूची नगराच्या पवित्र वृक्षानजळ येथे वी नावाचा एक भाणूय रहात वसं तो अत्यंत बुद्धिमान होता त्याने बुद्धिबळ खेळकला नृत्य संगीत तनुवाद्य इत्यादि अनेक कला शिकून घेतल्या व त्या सर्वात प्राविण्य मिळवले परंतु रक्षाच्या लक्षातपणी कोणा एक ज्योतिषाने त्याची प्रतिका पाहून भविष्य बतविले होते की तो खूप मोठा धीमत्त माणूस होईल या कारणातून ज्योतिषावर विश्वास ठेवून त्याने कधीही पैसा कमावण्याचा उद्योग केला नाही उलट आपली जमलली सवें संपत्ति जेव्हात मौजपनत जपवून ठाकली.

एक दिवस येथला वासमी कळली की, तिथल काळीस व्यापारी व्यापारासाठी मसुंदी-यात्रेला निघाले आहेत सगळ्यांनी त्यांना ही त्यांनी आपल्याला घराबाहेर त्यावे न्हाण

त्याच्या विनवण्या केल्या व्यापाऱ्यांनी त्याला संपत्ति दिली.

व्यापाऱ्यांच्या प्रमुखांनी यहा तोंडे चांबी येनच्या हातावर ठेवून त्याला म्हटल - 'येन, या चांबीकून तुला काही नास खरेवी करणे जमणार नाही तेव्हा यातून काही फळ-बिळ खरेवी केलेस तर बघ. मागेत जायला तरी नोतील।' बंदरावर त्यांनी खूपशी सवो विकायला आली होती. येनने आपल्या-जवळची सगळी चांबी देऊन काही सव्यांच्या टोपल्या खरेवी केल्या.

काही दिवसांच्या सकरीनंतर जहाज एका वेगळी पोषके, कप्तानाने तेथे महाज मागारले. सर्व व्यापारी आपापला मास घेऊन जहाजातून उतरले तेव्हा येनला एकदम आपल्या सव्यांची जाळण झाली. कळ खरेवीत नेली व्यापाऱ्यांनी त्यास पिड-वल्यामुळे संपूर्ण शत्रुत त्या सव्यांकड

वहायची ओठवणही त्याला झाली नव्हती आता लपो मिळाली, तेव्हा फळ सडली तर काहीत ना हे वहावे या विचाराने त्याने त्या टोपल्या वर काढवून घेतल्या अन् नोट ओढीतून रचून ठवल्या त्याला फळ तर चांगली वाटली एकाद फळ झाडून पहावे म्हणून त्याने एक सत्रे बाहेर काढले आणि मोलून त्याची एक एक फाक ती मोटास घालू लागला

वेदराने काम करणारे नेकर व त्यावेळी तिथे असणारे इतर माणसे त्या लाक-केशरी रंगाच्या बमकणाच्या सुंदर फळाकड आकर्षित झाले पण त्यांच्या पग त्यांच्या लक्षात आण का ही खाण्याची फळ आहेत

त्यांच्यापैकी एकाने चांदीचे एक चांगले बजनदार मागे काढले अन् ते वेदरच्या हाती देऊन एक फळ देण्याची खूण केेली फळ मिळाल्यावर त्याने वेदरने केलेल्यामात्र त्या ठिकाणें साल काढून आणि नंतर त्याची एक एक फाक काढून खाण्या एवजालां तें सत्रेच सत्रे तसेच तांदूळ वगळ आणि चावून त्याका रडे मिळून टाकला व नंतर बोधा आणि विमाही एकदम मिळून टाकल्या त्याला फळाची पत्र फारच आवडली नंतर वेदरला एकदम दहा ताणी देऊन तो स्थाय्याकडून रहा फळ घेऊन गेला

बासा सत्रे खरीदायला लोकानी गर्दी केली खोड्याच वेळाले त्याची निर्मा फळ संपून गेली तेव्हा उरलेली अर्धी फळ त्याने दुपट ऐसे घडून विकून टाकली

इतरया वेळाले इतर व्यापारी आपला माल विकून जहाजावर परतले वेदरच्या व्यापाराची हकीगत ऐकून ते म्हणाले- 'तु तर मोठा शस्त्रवान दिसतोस वन आता इथे काही माण विकत व खेळतच जास्त किमतीत विकला जाईल तें' परंतु आपल्याला इथे नांगवाने पैसा मिळाला एवढ्यावरच वेदर सतुष्ट होता त्याला तंत्री विकून मिळालेली चांदी काही कधी नव्हती

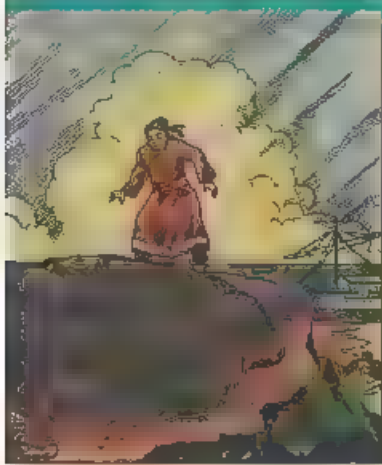
यावेळी आपला माल विकून व नवा नरेंद्र या कामाने व्यापार्याने पवना दिवस मेल यातून पुन्हा जहाजात वसत न परतीच्या प्रवासाला लागून काहा दिवसांनी समुद्राने जोराचे वादळ पुढे होऊन जहाज भरकटून त्यावेळी श्वर्ती व गका निर्जन येटाजवळ आले वादळ संपण्यांत तिथचे यात्रण्याच्या इरावाने जहाजाने तिथे तमोर टाकला

वेदर लागून ते बट पहायला निघला श्वर्ती त्याची उत्साहाने करायला म्हावान केली या निर्जन येटावर पहाण्यासारखे आहेच काय मळी!" परंतु त्याचे न एकता वेदर निघालाच बटाच्या मध्यावर एक मरुवख जाकाराची टकडी होती त्यावर पसरलेल्या बलोच्या मद्राव्याने वन वर पाचला समोशार पहाणे ता काय' भारी वजून बाधोष पाषा पसरलल इतक्यात रवितोपर पडलल्या एका विविध वस्तूकडे त्याची नजर गेली नवळ जाऊन परिधे वर ती एका कासबाची कपटी आहे असे त्याला दिसून आले पण तो कवटी एका पलंगावखती शडी होती' वेदर मान्यमान विचार कर लायला- अरेच्या, कासबसुद्धा कधी इतकी धाडी अडू कळताना' मो इतराना सांगितले तर याच्या बोलण्यावर कोणी विश्वासही

ठवशार ताहा सवजण मला बापाडया म्हणतील शिवाय मी जर हो कवटी घडून जाऊन सरळ कापून तिच्या पाय लावले तर पांय पलंग सडून वतनील पाषा! असा विचाराने वेदर कथरघाच्या एका टोकाक तो खोपडी बांधली आणि बंदनापर्यंत ती ओढत ओढत घडून गेली ती गाडून सव व्यापाऱ्यांना श्राव्ये तर वाटलेच पण काहीजण, तक्रार कर सांगत की ही खोपडी घडून जायची म्हणजे उगीच जोक्षे पाषा होईल काहीजण म्हणाले की हिचा काही जाकारावर इलाज म्हणून बांगला उपयोग होईल परंतु वेदर सर्वाना उद्बुन म्हणाला- "तुम्ही सर्वांनी शिंदेला

यान घेतला आहे ना बरोबर? मग माझाही हा विदेशी मालक आहे. फरक इतकाच की की ही वस्तु कळवोही न खर्च करता मिळवली आहे.

दुसऱ्याच दिवशी सकाळ एकदम शांत आहे आणि जहाज पुन्हा आपला मार्ग काढू लागले. जहाज चीलच्या तळाका मागले व्यापाऱ्यांचे दलाल तेथे येऊन पोचले आणि त्यांनी जहाजातून काढलेल्या व्यापाऱ्यांना लेखीक इमार्निक् व्यापाऱ्यांकडे घेऊन जाण्यासाठी निर्मंन दिले. या संदर्भात वेच आणि त्याचे सहकारी एका अर्धू हुसत नावाच्या इराणी व्यापाऱ्याला भेटायला गेले. त्यान नावक्या या पाहुण्या-

नाही एक मोठी मेजवानी देण्याची तयारी केली.

अशा प्रकारच्या मेजवानीसाठी जगण्याची योजना त्या त्या व्यापाऱ्याच्या लागकी प्रमाणे असे-म्हणजे ज्या व्यापाऱ्याच्या मालक गविक मूख्यवान असेल त्याला पहिले स्थान दिले जाई व त्याप्रमाणे मालक्या शोभ्यतेप्रमाणे त्यापुढील स्थाने घेत घेत अगदी कमी लोकांच्या मालकांसाठी व्यापाऱ्याला पक्कीत येवटचे स्थान मिळते. या व्यापाऱ्यांना पक्कीत उचित स्थान देण्यासाठी इराणी व्यापाऱ्याने त्यांच्या मालकांच्या यादी तयारवायला सुरुवात केली. वेनजवळ यादीच नसल्यामुळे त्याका पक्कीत येवटचे स्थान मिळाले.

दुसऱ्या दिवशी अर्धू हुसत जहाजावर मालक पह्यामाडी गेला. बर पाचव्या बरोबर दिवस सगळे जहाजावर बरे होऊकलत असलेली तो कासबाची प्रचण्ड कवटी त्याका दिसली! आश्चर्याने त्याने विचारले- 'ही अभूत्य वस्तु कोणाची?' ही विकली गेली आहे की काय?

इतर व्यापाऱ्यांकडून त्याला ती कवटी वेनची असल्याबद्दल कळले.

मग काय? त्या इराणी माणसाच्या चेहऱ्यावर दुःख आणि राग एकाएकीच प्रकट झाले. तो थोरले म्हणाला- 'तुम्ही

सर्वेक्षण हातका बघे साह्याली व्यापार करत आलात तरीही त्या विचारानेवढे काही बोलला नाहीत, अन् त्याला पक्कीत येवट बसवले गेले! वात तुमच्या मालान्या लगेदीबद्दल की भाषातून राहोन, प्रकट अगोबर वेनची क्षमा मागायला हवी' असे म्हणून तो वेनला बरोबर घेऊन तटावर पोचला.

अर्धू हुसत वेनला आपल्या दुकानात घेऊन गेला, त्याला घोट्या मानान तेथे बसवून तो परत महाजावा गेला आणि मग इतरांना त्यान आपल्या बरोबर घेतले. नंतर तपासवला त्यान वेनला विचारले- 'जाण ही कासबाची खोपडी मला विकायला तयार आहेत?'

वेन काही अडाणी नेव्ह्या त्यान मोठ्या काबेबाजपण म्हणून 'भाव बांरला मिलाता तर विचोन की!

"मग बोला, काय किमत देऊ गाची? लक्षात ठेवा, की जमीन घासावीस करणारा माणूस नव्हे' अर्धू हुसतने उत्तर दिले.

वेनने जायशी सल्लायसमत केली दोघांनी साजगी बोलणे केले.

शेवटी चांगले संमत म्हणून म्हटले- "वेन दहा हजार रुपये मागू इच्छितो."

"म्हणजे त्याला हा माल विकायला नाहीय का? हुसतने विचारले.

व्यापाऱ्यांना नावा कळून थुकले की कासबाची खोपडी ही कसत किमती वस्तु आहे. आता जाऊन हुसतला वेनची खरी खरी हकीगत सांगितली. आणि म्हणजे की गाची किमत हुसतने स्वतःच ठरवावी. हुसतने पसला हुजार तोळे पारी वेन तो खोपडी खरीदली! असे मानले जाते की कासबाच्या बंधा कवटीत बांगले एक एक हंच म्हासाचे जवूण पोती भरलेले असतात! काही असो वनच दुदिन आता नसत हात यान्तर त्यान एका सुन्दर मुलीशी विवाह केला आणि स्वकरत तो मोठ्या व्यापाऱ्यांस गणला जाऊ लागला. त्याने आपले पुढील वावुर माठवा मुलाभवावानाने व्यतीत केले.

आंदोष

सौदामिनीची सफर

[पाणिन अंकापासून पुढे ज्ञान]

दुपपर्वत गोष्ट सांगून सौदामिनी आपल्या बापला वडिलांना म्हणाली—“बाबा, बाबा कनक प्रभेने कोणाची विवाह करावा—कौण्टिथ देशाच्या राजकुमाराशी करावा, की गंधर्वाशी करावा? हा पेचात ठाकणारा प्रश्न झाला खरा. आई व तुलांने निर- निराळ्या तरुणांना वर म्हणून निवडले आहे, वडिलांनीही आपणही तिसऱ्याचीच निवड केली आहे. तेव्हा या तिघांपैकी लिबा कोणाची विवाह होणे न्यायसंगत होईल? ही या पोष्टीतली समस्या आहे.”

“माझ्याही विवाह करू इच्छिताऱ्या व्यक्तींना ही गोष्ट सांग बाबा, आणि ते या समस्येचे जे उत्तर सांगतील, त्यावरून मी माझा निर्णय सांगेन.”

आता राजा अनंगवर्मा आपली उत्सुकता दाखून ठेवता येईल. तो म्हणाला— “तू जी गोष्ट सांगितलीस, त्यातली कनक- प्रभा गंधर्वाशीच विवाह करते ना, बाळा?” हळूच हसत सौदामिनीने माननेच त्याचे उत्तर पुकीने आहे हे दर्शवले.

“मग कुणाशी?” अनंगवर्मा पुढे काही बोलणार इतक्यात स्थला धांवत सौदा- निनी म्हणाली—“बाबा, माचे उत्तर तर तुमचा होणारा जावई देईल. परंतु बाबा, तिघांपैकी मुसरीच एकाचे माव साधून भागणार नाही. नीट कारणही सांगायला हवे.”

यानंतर काही माहिती मिळून गेली. सौदामिनीची गोष्ट कित्येकांनी ऐकली, पण कोणीही समाधानकारक उत्तर देऊ

जकना. अनंगवर्मा आपल्या मुलीच्या विवाहाची विता लागून राहिली.

अशातच एके दिवशी अनंगवर्मांना दूरचा मातेवाईक, जयंत देशचा राजा विक्रमसेन याच्या हाती एक पत्र देऊन त्याला अनंगवर्मांकडे पाठवले.

पत्रात असे लिहिले होते—“प्रिय बंधु अनंग, तुला माहीतच आहे की तीन पिढ्यांपूर्वी शेजारील बल्हण देशाशी युद्ध करताना आमचे राज्याचा पराभव होऊन आमचे राज्य त्याने गांढलीक बनले.

बल्हणचा सध्याचा राजा विक्रम हा त्याच्या पूर्वजांपेक्षाही जास्त कुटिल बुद्धीचा आणि क्रूर आहे. आता तो मला राज्यावरून दूर करून माझे राज्य स्वतःच्या राज्याला

जोडून घेण्याच्या विचारात आहे. तसे त्याचे प्रयत्नही चालू आहेत. मी माता

म्हणतारा माली आहे. पणेल तितक्या लवकर मी बल्हणासचा राज्याभिषेक करायच्या विचारात आहे. विक्रमाच्या कारस्थानी स्वभावाबद्दल बल्हणासचा

त्याचा पोरय राग जाळला आहे व तो तेव्हाचे संगठन करून बल्हण राज्यावर चढाई करण्याचे योजत आहे. माझी ती पहाटी व जंपली जातोच्या तरुणांना जमवून त्यांना सैनिकी-शिक्षण देत आहे.

अशा माझ्या मुलांना—बल्हणासला—मी तुझ्याकडे पाठवत आहे. बल्हणासच्या नेतृत्वासाठी बल्हण देशावर आक्रमण करण्यासाठी तू त्याला काही प्रमाणात

सैन्य व आर्थिक सहाय्य करवैत अशी माझी मुला विनंति आहे."

पण वाचून अनंगवर्मा असज साला व चन्द्रहासला म्हणाला-"तुला आवश्यक ते सैन्य व आर्थिक सहाय्य सी शहर देईन. इतके विशाल राज्य व संपत्ति असूनही मी मान, सध्या एका विविन अठकणीत सापडलो आहे."

"आपली काय बडबप आहे, सांगता मला?" चन्द्रहासने नम्रतेने विचारले.

"मुला तरी सांगून काय उपयोग म्हणा!" असे म्हणून अनंगवर्माने त्याला सौदामिनीची गोष्ट सांगितली. आणि म्हटले-"भाता-पर्यंत जे जे वारले, त्यांनी विधायकी द्यावे

नाव तर हागितले. पण सौदामिनीला पसंत पडेल असे कादल बाब कोधी हावू बाकला नाही."

"राजकुमारीला पसन्त पडेल असे उत्तर करावित् सी देऊ वकनेन वसे वाटते मला." चन्द्रहास म्हणाला.

हे ऐकून अत्यंत आनन्दित होऊन अनंगवर्मा म्हणाला-"वा, वा! बाबारशी आनन्दाची गोष्ट काय असेल! होत, काय तुम्हा वतार?"

चन्द्रहास आरा वेळ मज राहिला, जन्म म्हणाला-"कोणीही मुलगी सापल्या बहिजांची स्वतःची संपत्ति होऊ शकत नाही. चक्रसेनने विश्वम्भरशी पैज बाकून कनकप्रभावा दणाळा लावले. सी आपली संपत्ति नाही, ती पणाला लावण्याचा शकसेनला कोणताही न्याय्य हक्क नव्हता. म्हणूनच कीर्तिशय-युवराजाशी कनकप्रभेचा विवाह करण्याची काही आवश्यकता नाही. चक्रसेनचे वचन धर्म किवा न्यायसम्मत नाही.

आता राहिल वरुणदत्ताचा प्रस्न? तो केवळ कनकप्रभेच्या तौषर्पावर पोहित होऊन तिच्याशी विवाह करायला तयार झाला. आणि स्त्रीमुलम मनोवृत्तिमुळे गंवर्वासारख्या व्यक्तीकडून आपली प्रशंसा ऐकून कनकप्रभा त्याच्याशी विवाह करायला

तयार झाली. तिने प्रुतेमाने शेणाच्या अडचणीचा विचारही केला नाही. त्यामुळे त्या सौदामिनीची मानसिक पादिकाबा अभाव असल्यान हा विवाहही न्यायसंगत वाटत नाही.

कनकप्रभेच्या आईने मात्र आपल्या मुलीसाठी राजशंकर योग्य वर आहे असे मानले आणि मनोपत्तून त्याचा जावई बनवायचा निश्चय केला. परंतु त्याच-बरोबर कनकप्रभेच्या ह्मळेचा वानोसा व्हावा म्हणून मोठ्या विवेकाने तिने राजशंकरला म्हटले होते-"मी देऊ शकले, तर माझ्याजवळचे जमुन्य सुवर्ण मुला देईन." तेव्हा सांगल्या मुलीच्या हिताच्या दृष्टीने ही निवड केलेली असल्यामुळे हा निवाहानंथ न्यायसंगत व सर्वोत्तम म्हणायला हवा, म्हणूनच कनकप्रभेचा राजशंकरशी विवाह करणे योग्य होईल."

यावर अनंगवर्माला अत्यंत संतुष्य व विस्मयही वाटला. त्याने चन्द्रहासचे हे उत्तर सौदामिनीकडे पाठवले.

चौडयाच वेळात सौदामिनीची सखी, सौदामिनीच्या पाळलेल्या पोपटामुळे हातात पुष्पहार घेऊन तेथे आली व चन्द्रहासला म्हणाली-"दुवराबागेत नतमस्तक होऊन आपणाला प्रणाम कळवण्यास सांगितले आहे व या विषया पोपटाकरवी ही पुष्पमाला आपल्या गळ्यात घातयला सांगितले आहे. माझ्या गोष्टीतीत समरमेने आपण अत्यंत योग्य संवाचाव दिले थाबदल मला अतिशय धर्मोष होत आहे."

मग पोपटाने चन्द्रहासच्या गळ्यात पुष्पमाला घातली. अनंगवर्माला परमानन्द झाला व नंतर सौदामिनी व चन्द्रहास यांचा विवाह सोहळा घाटामाटात पार पडला. यानंतर काही दिवसांनी चन्द्रहासने आपल्या सासऱ्याचेही सैन्य घेऊन विदर्भावर जोरदार हल्ला चढवला. त्याला युद्धात पराजित करून चन्दन, जयन्त व नवहून या तीनही देशांचा तो राजा बनला. पुढे कित्येक वर्षे त्याने आपले आयुष्य सुखाने काढवले.

चौदोवा

अनुरूप जोडपे

एका गावात दामोदर आणि रमाबाई माघाचे एक जोडपे रहात असे. दामोदर सक्कळीच उठून शेतावर कामाला जाई व संध्याकाळी परत येई. रमाबाई घरीच राहून घरतळे कामकाज पाहू शिन् त्यावरूनच आपल्या पाळलेल्या कोंबड्यांची देखरेख करी. कोंबड्या पाळणे हा तिचा एक आवडता छन्द होता. त्यामुळे आप्तपासनाचे शक्यते आपल्या कोंबड्या संभाळण्याचं काम तिच्या देत, कोंबड्यांची पिल्लं धोडी मोठी झाली की तिच्या संभाळण्यावरून म्हणून दोन पिल्लं बघीस देत, अन् आली आपल्या घरी घेऊन जात. असं करताकरता तिच्याजवळ पंचवीस-तीस कोंबड्या जमल्या.

दामोदरला कोंबडी आवली खूप आवडत असे. कित्येक वेळा त्याने एकादी कोंबडी भाळून अर्धे कोंबड्या करायला रमाबाईला

सुचवले. पण रमाबाईने आपली एकाही सुटा कोंबडी मारायला साक नकार दिला. दामोदरने खूप विचार करून एक युक्ति काढली. एक दिवस तो बायकोला म्हणाला-“क्य रमा, काळ मला एक साधुवावा भेटले. आपल्याला हल्ली चांगलं पीक येत नाही ना, त्याचं कारण की त्यांना विचारलं. तर ते म्हणाले-आपल्या गावाच्या टोकाला ते पिपळाचं झाड आहे न, त्याच्या दोळीत पिकांचा देव वास्तव्य करून आहे. रोज एक कोंबडी झिजवून तिचा नैवेद्य त्या दोळीत ठेवून मागे वळून न बघता घरी जिवून यायचं. बस एक महिनाइतर केळं तर म्हणे ती देव आपल्यावर प्रसन्न होईल आणि आपल्या शेतात चांगलं पीक येईल.”

ही हुकीमत ऐकून रमाबाई प्रसन्न जरा वावरलीच. पण बराच विचार करून तिनं

आपल्या मनाचं शाल्शन केळं की-इतरकत नाही, पीक तर चांगलं येईल. हा विचार पक्का झाल्यावर नवऱ्याच्या सोमण्याप्रमाणे करायचं तिने ठरवले.

त्या दिवसापासून नियमितपणे रोज एक कोंबडी घालून त्याचं छात्र मसालेदार कासवण करून घे खन् मात बसा नैवेद्य तो त्या पिपळाच्या दोळीत ठेवून, मागे न पहाता परत येऊ लागली.

रमाबाई परत फिरत्यावरून ब्राह्मण लपून बसलेला दामोदर झाली उतरून, दोळीतून नैवेद्य काढून जेवणावर यथेच्छ ताव घालून उठून देई.

बघे होता होता एक महिना ओटला रमाबाईने शेवटची कोंबडी कापली. पण

नवऱ्याने म्हटल्या प्रमाणे सत्य-देवता सत्य होण्याची चिन्हं कधी दिसली नव्हती.

रमाबाईच्या मनात शंका झाली कि या देवाच्या मागे काहीतरी रहस्य असाने. म्हणून त्यादिवशी नैवेद्य त्या दोळीत ठेवल्यानंतर रोजच्या प्रमाणे मागे वळून न बघता परतण्याऐवजी ती थोडी दूर जाऊन एका झाडामागे लपून राहिली आणि शाहू लागली की पुढे काय होतंय!

गग काय गंमद! दामोदर शाबासून उतरला आणि दोळीतून खेवण बाहेर काढून मजेत खाऊ लागला! हे पाहून रमाबाईच्या उळभावाची बाग मस्तकात पोचली! बाबत जाऊन ती नवऱ्याजवळ पोचली आणि आपले हात बुजून येईपर्यंत

तिने त्याला बागलं बघवून काढलं. पंतूर आपलं समाधान होईपर्यंत तिने त्याला शिष्या दिल्या आणि—“असल्या नवऱ्या-बरोबर संसार करणं यापुढे सला शक्य नाही.” असं म्हणून परी निघून गेली.

घरी आल्यावर ती माहेरी बायल्या तयारीला लागली. आपले कपडे-ऊले एका मोठ्या करंडीत ठेवले आणि आसपासच्या बायकांचा निरोप घ्यायला गेली.

बायको निघून गेल्यावर दामोदरही परी आला. त्याने आपल्या बायकोचा रेत ओढवला—ती बायकांचा निरोप घेऊन परत येण्यापुर्वीच तिने तयार करून ठेवलेल्या करंडीत तो लपून बसला.

रमाबाईला निरोप आल्या आसपासच्या बायका पोळा झाल्या. रमाबाईने आपल्या घराकडे शेवटची नजर टाकली आणि तिला ओराने रडू फुटले. मंतर करंडी ओक्यावर उचलून बंडून आपल्या माहेरी निघून गेली.

तिने पोळल्यावर तिने आपल्या आई-पुढे नवऱ्याच्या करणीचा पाढा वाचला

आणि हुंके देऊन देऊन ती रडू लागली. आईने रमेचं सान्त्वन करून म्हटलं—“रडू नको रमा, आता आजपासून तुला त्या नवऱ्याचं तोंडसुद्धा पहायचं गरज नाही. इथेच रहा आपली मू.”

मंतर मुलीने एवढं काय आणखी अर्थ सहज कुतूहल बाटून आईने करंडीचं जाकण उचलून पाहिलं, त्याबरोबर दामोदर उडी मारून करंडीतून बाहेर आला. आणि हसत हसत म्हणाला—“जारीत आहे, मी तुमचा जावई.”

हे पाहून तिने विचार केला कि तिच्या घरी मुक्काम करण्यासाठीच मुली व जावई इथे आले आहेत. तेव्हा तिने त्या दोघांनाही रागाने बरातून बाहेर काढून लावले अन् कोवडूच त्यांना ताकीद दिली की—इथे पाय ठेवाय तर खबरदार!

ताडलाय होऊन रमाबाईने पुन्हा आपल्या नवऱ्याबरोबरच संसार चालवायचं ठरवलं आणि त्याच्याबरोबर पुन्हा आपल्या गावी परत आली.

नैसर्गिक आश्चर्य :

धबधबा

ब्राझील व अर्जेन्टिनाच्या सीमेवर असलेल्या इगुअसु धबधब्यातून पावसाळ्यात ८० दिवसपर्यंत दर सेकंदास १२७,१०० घनफूट इतके पाणी खाली वहात असते. या धबधब्याच्या खाली असलेली नदी या पाण्यामुळे आतापर्यंत कोण वेळा इतकी पुणती की (१५० फूट) तिची उंची व धबधबा एका पातळीत आले!

दक्षिण आफ्रिकेत बाकलपाच्या एक पक्ष्याच्या वेव्हारामा जन्म घडायला. व तो जन्मल्यावर आपल्या सरकुपवर पाण्यातच रहातो. या प्राणीच्या बंडकाच्या बांधीत पाण्यात जन्म घडायला, त्यानंतर सदरील हे बंडक गायले जन्म घेऊनच येतो.

पाण्यातला बंडूक

